جغرافیه

یوولسم ټولګی

جغرافیه - یوولسم ټولګی

Ketabton.com

کلکه منع ده. له سرغړونکو سره قانوني چلن کیږي.

۱۳۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف عمومي ریاست

جغرافیه

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ . ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان:

- پوهنمل دکتور اندوس رحمت ځواکمن
- رحمن عنایت د تعلیمی نصاب د پراختیا او درسی کتابونو د تالیف دلوی ریاست علمي غړی

علمي او مسلکي ایډیټ:

- پوهاند غلام جیلاني عارض
- عزت الله سالمی وردگ

د ژبې ایډیټ:

اقا محمدگړندی د پښتو څانگې علمي او مسلکي غړی.

دیني، سیاسي او کلتوري کمیټه:

-عبدالسلام تائب د اسلامیاتو د ډیپارتمنت علمي غړی.
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمیټه:

- دکتور اسد الله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معین.
- دکتور شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس

طرح او دیزان

حمیدالله غفاري او حمید کریمی سنجد دره‌یي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د توري — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پاميريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ايماق، هم پشه يان
دا هيواد به تل ځليږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کې د آسيا به — لکه زړه وي جاويدان
نوم د حق مو دی رهبر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تألیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

لړلیک

سرلیک	گڼه
د افغانستان برخه	۱
لومړی څپرکی	
کرنه او مالداري	
د څپرکي عمومي هدفونه	۲
لومړی لوست	
۱,۱ کرنه او د هغې اقتصادي ارزښت	۴-۳
دویم لوست	
۲,۱ دکرنې لارې چارې	۶-۵
الف. پخوانی طریقه	
ب. دکرنې پر مختللې او عصري طریقه	
دریم لوست	
۳,۱ مهم کرنیز تولیدات	۱۰-۷
څلورم لوست	
د کرنې جغرافیایي ویش	۱۱-۱۲
پنځم لوست	
۴,۱ مالداري اودهغې اقتصادی ارزښت	۱۶-۱۳
شپږم لوست	
۵,۱ د مالدارۍ لارې چارې	۱۸-۱۷
الف. لرغونې او دودیزه طریقه(لارې، چارې)	
ب. عصري او پرمختللې طریقه	
اووم لوست	
۶,۱ وحشي ژوي	۲۰-۱۹
اتم لوست	
دویم څپرکی ۱,۷ دکرنې او مالدارۍ د حالت کتنه	۲۴-۲۱
انرژي او کانونه	۲۵
د څپرکي عمومي هدفونه	۲۶
نهم لوست	
۱,۲ انرژي او د هغې اهمیت	۲۸-۲۷
لسم لوست	
۲,۲ د انرژۍ د نوي کیدواونه نوي کیدو ورسرچینې	۳۰-۲۹
یوولسم لوست	
۳,۲ بریښنا	۳۲-۳۱
دولسم لوست	
الف. د اوبو بریښنا	۳۸-۳۳
دیارلسم لوست	

سرلیک	گڼه
ب. حرارتي بریښنا	۴۲-۳۹
څوارلسم لوست	
۴,۲ د ډبروسکاره او زمرو په هیوادکې د هغو کانونه	۴۶-۴۳
پنځلسم لوست	
۵,۲ نفت او گاز	۵۰-۴۷
الف. نفت	
ب. گاز	
شپاړسم لوست	
الف. د هیواد نفت لرونکې حوزې	۵۲-۵۱
اوولسم لوست	
۶,۲ فلزات	۵۶-۵۳
اتلسم لوست	
د فلزاتو دکانونو اقتصادي اهمیت	۵۸-۵۷
نولسم لوست	
۷,۲ دودانۍ د ډبرو کانونه	۶۰-۵۹
شلم لوست ۸,۲ گرانبیه ډبرې	۶۴-۶۱
یوویشتم لوست	
۸,۲ دکانونو او انرژۍ د حالت څېړنه	۶۸-۶۵
دریم څپرکی	
صنایع او سوداگري	۶۹
د څپرکي عمومي موخې	۷۰
دوه ویشتم لوست	
په افغانستان کې صنایع او د هغو اهمیت	۷۲-۷۱
درویشتم لوست	
الف. لاسي صنایع	۷۶-۷۳
ب. ماشیني صنایع	
ج. د ماشیني تولیداتو احصاییه	
څلرویشتم لوست	
۲,۳ توریزم او د هغه اقتصادي اهمیت	۷۸-۷۷
پنځه ویشتم لوست	
الف. د هیواد گرځندویي سیمې	۸۲-۷۹
ب. دگرځندوی احصاییه	
شپږویشتم لوست	
۳,۳ سوداگري او اهمیت یې	۸۴-۸۳
اوویشتم لوست	

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیک	ګڼه
الف. کورنۍ سوداګري	۸۵-۸۸
ب. بهرنۍ سوداګري	
اته ویشتم لوست	
ج. د هیواد د وارداتو او صادراتو انډول(میزان)	۸۹-۹۲
نهه ویشتم لوست	
۴,۳ بانک	۹۳-۹۶
دیرشم لوست	
بانک د چارو د پرمختګ څرنګوالی	۹۷-۱۰۰
یو دیرشم لوست	
۳,۵ د صنایعو او سوداګرۍ د حالت څیړل	۱۰۱-۱۰۴
د نړۍ برخه	
څلورم څپرکی	۱۰۵
او به او کرنه	
د څپرکي عمومي موخې	۱۰۶
دوه دیرشم لوست	
۱,۴ په نړۍ کې او به او په هغو پانګه اچونه	۱۰۷-۱۰۸
درې دیرشم لوست	
الف. د اوبو لګولو لوبې پروژې	۱۰۹-۱۱۲
ب. د اوبو چاڼول(تصفیه)	
څلوردیرشم لوست	
۲,۴ کرنه او د هغې نوې لارې، چارې	۱۱۳-۱۱۶
پنځه دیرشم لوست	
د نړۍ په پر مختللو هیوادو کې د کرنیزو تولیداتو د بیلابیلو ډولونو کچه	۱۱۷-۱۲۰
پنځم څپرکی	
انرژي	۱۲۱
د څپرکي عمومي موخې	۱۲۲
شپږ دیرشم لوست	
۱,۵ انرژي او په نړۍ کې د هغې اهمیت	۱۲۳-۱۲۴
اوه دیرشم لوست	
۲,۵ د انرژۍ ډولونه	۱۲۵-۱۳۰
اته دیرشم لوست	
په نړۍ کې نفت	۱۳۱-۱۳۴
نهه دیرشم لوست	
ج. طبیعي ګاز	۱۳۵-۱۳۸
څلویښتم لوست	
د. په نړۍ کې د ډبرو سکاره	۱۳۹-۱۴۲
یو څلویښتم لوست	
۳,۵ د انرژي د منابعو جغرافیایي ویش	۱۴۳-۱۴۶

سرلیک	ګڼه
شپږم څپرکی	
کانونه او صنایع	۱۴۷
د څپرکي عمومي موخې:	۱۴۸
دوه څلویښتم لوست	
۱,۶ په نړۍ کې کانونه او د هغو اهمیت	۱۴۹-۱۵۲
درې څلویښتم لوست	
۲,۶ د کانونو د ایستلو لارې- چارې	۱۵۳-۱۵۴
څلورڅلویښتم لوست	
په نړۍ کې صنایع، د هغو ارزښت او ډولونه	۱۵۵-۱۵۸
پنځه څلویښتم لوست	
۳.۶ د صنایعو په پرمختګ کې اغیزمن لاملونه (عوامل)	۱۵۹-۱۶۲
اووم څپرکی	
سوداګري او ګرځندویي	۱۶۳
د څپرکي عمومي موخې	۱۶۴
شپږ څلویښتم لوست	
۱,۷ نړیواله سوداګري او د هغې اهمیت	۱۶۵-۱۶۶
اوه څلویښتم لوست	
۲,۷ نړیواله سوداګري	
الف. د سوداګریزو راکړو ورکړو حجم	۱۶۷-۱۷۰
اته څلویښتم لوست	
ب. د سوداګریزې سیمې او د هغو مفهوم	۱۷۱-۱۷۲
نهه څلویښتم لوست	
د. د نړیوالې سوداګرۍ سازمان	۱۷۳-۱۷۴
پنځوسم لوست	
ګرځندویي(توریزم) او نړیوال اهمیت یې	۱۷۵-۱۷۶
یوپنځوسم لوست	
الف. د نړۍ مهمې ګرځندوی(توریستي) سیمې او هیوادونه	۱۷۷-۱۸۰
دوه پنځوسم لوست	
ب. د توریزم د راښکون(جذب) سرچینې	۱۸۱-۱۸۲
درې پنځوسم لوست	
۴,۷ نړیوال حمل او نقل او د هغه اهمیت	۱۸۳-۱۸۶
څلورپنځوسم لوست	
الف. د حمل او نقل ډولونه	
ب. سیالي(رقابتونه)	۱۸۷-۱۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرنه او مالداري

په دې څپرکي کې به يې لولو:

کرنه او مالداري

- کرنه او د هغې اقتصادي ارزښت
- د کرنې لارې چارې

ـ پخوانی طريقې
ـ د کرنې پرمختللې او عصري طريقه
ـ مهم کرنيز توليدات
ـ د کرنې جغرافيايي وېش

- د مالدارۍ او د هغې اقتصادي ارزښت
- د مالدارۍ لارې چارې

ـ لرغونې او دوديزې طريقې (لارې ـ چارې)
ـ عصري او پرمختللې طريقې

- وحشي ژوي
- د کرنې او مالدارۍ د حالت کتنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي عمومي موخې:

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندېنيو پوهنيزو موخوته ورسيږي:

- د کرنې په اقتصادي ارزښت به وپوهيږي.
- د کرنې بيلابيلې لارې ــ چارې به وپيژني.
- د کرنې د نوو لارو – چارو په اغيزمنتوب به پوه شي.
- د هيواد د کرنيزو توليداتو له اندازې څخه به خبر شي.
- د هيواد د کرنې په جغرافيايي ويش به وپوهيږي.
- د مالدارۍ پر اقتصادي اهميت به وپوهيږي.
- د هيواد له کورنيو څارويو او د هغوی له ويش څخه خبر او نورو ته به معلومات ورکړی شي.

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندېنيو مهارتي هدفونوته ورسيږي:

- د هېواد د کرنې اقتصادي اهميت به بيان کړی شي.
- د کرنې بيلابيلې لارې ــ چارې به تشريح کړی شي.
- د کرنې د نويو لارو ــ چارو د اغيزمنتوب دلايل به وويلای شي.
- د مالدارۍ اقتصادي اهميت به بيان کړی شي.
- د هيواد د کورنيو څارويو ډولونه به بيان کړی شي.
- د نقشې پرمخ د کرنيزو بيلابيلو ونو-بوټو (نباتاتو) د کرنې ساحې به وښيي.
- د نقشې پرمخ د هيواد د کورنيو څارويو د ساتنې ساحې به تثبيت کړی شي.
- د هيواد د مالدارۍ ستونزې به نورو ته وويلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

۱ ، ۱ کرنه او د هغې اقتصادي ارزښت

۱- شکل

په افغانستان کې د ځمکې د کولبې (یوې) او کرنې عنعنوي لارې چارې

د کرنې د حیاتي او اقتصادي ارزښت په هکله څومره پوهیږئ؟

کرنه: زموږ د هیواد د ملي اقتصاد یوه مهمه او بنسټي برخه ده او د هغې ځنې حاصلات لکه میوې، زعفران او نور د صادراتو او عایداتو لویه سرچینه جوړوي.
له تاریخي پلوه د کرنې خوراکي توکي له ډیر پخوا څخه د انسانانو د استفادې وړ ګرځیدلي دي.
کرنه او مالداري زموږ د زیاتره خلکو کار او دنده ده. کرنیز حاصلات نه یوازې دا چې د وګړو د لومړنیو اړتیاو و په پوره کولو کې ارزښت لري، بلکې د سپکو صنایعو او خوراکي توکو په پرمختیا او د ملي اقتصاد په پیاوړتیا کې ورڅخه استفاده کیږي. د ځینو کرنیزو حاصلاتو له خرڅلاو څخه د یوشمیر اړتیاو و د پوره کولو په خاطر د پیسو عواید ترلاسه کیږي.
کرنه د حبوباتو، سبزیجاتو او لومړنیو نباتي موادو د تخمونو د کرلو او شیندلو لپاره د ځمکې له تیارولو څخه عبارت دی چې له اقلیم، مساعدو اوبو او خاورې سره په توافق د دودیزې او یا معاصرې تکنالوژۍ د وسایلو پواسطه په آبي او للمي ډول سرته رسیږي او د کال په بیلا بیلو فصلونو کې له ځمکې څخه مطلوب حاصلات اخلي. زموږ په کرنیز هیواد افغانستان کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلابیلې غلې دانې، ډول ډول میوې، صنعتي او غوړلرونکي بوټي، بیلابیل سابه، واښه (شوتله او ریشقه)، یو شمیر طبي بوټي لکه زعفران او نور کرل کیږي.

هغه لاملونه چې د کرنیزو تولیداتو په څرنګوالي باندې اغیزه لري، فزیکي، ټولنیز، اقتصادي او سیاسي لاملونه دي. د خاورې څرنګوالی، د ځمکې جوړښت او بڼه، اقلیم او د اوبو سرچینې فزیکي لاملونه بلل کیږي چې د کرنیزو حاصلاتو په څرنګوالي او څومره والي سیده اغیزه لري.

د ژمي د واورې اورښت او پسرلني بارانونه د لوړو سیمو او د غرونو د لمنو د خاورو لرونکو طبقو په لنده بل کې ګټور او د ونو ـ بوټو په وده او د هغو د ریښو په پیاوړتیا په تیره د للمي غنمو په تولید کې اغیزه لري.

د افغانستان د کرنې یوه برخه دودیزه او یوه برخه یې پرمختللې بڼه لري. په عمومي توګه د افغانستان د ټولې کرنیزې ځمکې ۷.۹ میلیون هکتاره ځمکه تر کرنې لاندې ده، چې له هغې جملې څخه ۵.۳ میلیونه هکتاره یې د خړوبولو وړتیا لري، خو د اوبو د کمښت له کبله هر کال د هغو یوازې ۲.۶ میلیون هکتاره خړوبیږي.

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې دوه ډلې شي، لومړۍ ډله دې د کرنیزو بوټو او د هغو د حیاتي ګټو په هکله او دویمه ډله دې زموږ په هیواد کې د کرنې د اقتصادي ارزښت په هکله بحث وکړي او د هرې ډلې استازی به د خپل کار پایله په ټولګي کې و وایي.

پوښتنې

۱ـ کرنه څه ډول فعالیت دی تعریف یې کړئ.

۲ـ کرنه څه اقتصادي اهمیت لري؟ توضیح یې کړئ.

۳ـ غنم څو ډوله کرل کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له کتابتون یا کومې بلې علمي سرچینې څخه په استفادې د خپل هیواد د کرنې د اقتصادي ارزښت په اړه یوه پاڼه معلومات راټول او خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دو یم لوست

۲،۱ د کرنې لارې چارې

۲- شکل

په افغانستان کې د ځمکو اوبه کولو لارې- چارې چې زیاتره په نافنې او نا منظمه توګه ترسره کېږي

په افغانستان کې د کرنې لارې چارې په څه ډول دي؟

زموږ په هیواد کې له ډیر پخوا راهیسې کرنه په دودیز ډول، په څاروبو باندې یوې کول او درانه کارونه د بزګر په مټ پر مخ وړل کیږي، خو د هغې لږ حاصل زموږ د هیواد د ورځ په ورځ زیاتیدونکي نفوس لګښت نه پوره کوي، نو ځکه هر کال یوه زیاته اندازه غله له بهر څخه واردیږي. د افغانستان کرنه په عمومي توګه په پخوانیو او نوو طریقو او لارو چارو ترسره کیږي چې په لنډ ډول یې توضیح کوو:

الف- پخوانۍ طریقه:

د افغانستان دغه ډول کرنه زیاتره دودیزه کرنه ده چې موخه یې یوازې د بزګرانو د اړتیا پوره کول دي. څرنګه چې په دودیزه کرنه کې د بزګر د کورنۍ د لومړنیو خوراکي توکو چمتو کول د لومړنیو اړتیاوو څخه ګڼل کیږي، نو ددې موخې لپاره په سلوکې له ۶۰ څخه تر ۸۰ پورې ځمکې او کار د غلې- دانې د حاصل لپاره ځانګړې شوې دي په دودیزه کرنه کې ځمکه د کار څواک، کرنیز وسایل او تخم په لومړنۍ بڼه وي چې ټول د بزګرانو لخوا چمتو کیږي. بزګران خپل ډیره لږه اندازه تولید شوی حاصل بازار ته وړاندې کوي چې د هغو په پیسو خپلې اړتیاوې پوره کوي. عنعنوي بزګران په عمومي توګه د خپلو تولیداتو په سلوکې تر ۵۰ پورې په بازار کې پلوري.

د دولتي احصائیو له مخې د غذایي توکو په توګه د هر افغان وګړي د غنمو لګښت په یوه کال کې ۱۶۲ کیلو ګرامو ته رسیږي. له دې امله زموږ د هیواد د غلې حاصلات د خلکو اړتیا نه پوره کوي، نو ځکه په ځینو ولایتونو کې کچالو د غلې ځای نیسي چې د تولید اندازه یې له ۵۰۰ ټنو څخه تر ۲۵۰۰۰ ټنو پورې زیاته شوې ده، همدارنګه یوه زیاته اندازه غله له بهر څخه واردیږي.

ب- د کرنې پرمختللې او عصري طریقه:

په پرمختللې او عصري کرنه باندې د وروسته پاتې عنعنوي کرنې د بدلولو لپاره د شرایطو او اسانتیاوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د برابرولو په خاطر لاندې امکانات بنستيز رول لري:
مواصلاتي کرښې او د حمل او نقل وسايل، بريښنا، د اوبو لګولو سيستم، بازار موندنه، اړيکې، کرنيز اصلاح شوي تخمونه، سره، د ونو - بوټو د ناروغيو او افاتو ضد دارو، کرنيز ماشينونه، د څېړنو، ترويج او د نباتاتو د ساتنې خدمتونه او نور.
د عصري او پرمختللې کرنې نورې ځانګړتياوې دا دي چې کرنيزه ښيګڼه رامنځ ته کوي او له لږې ځمکې څخه ډېر حاصل په لاس راوړي.
د عصري کرنې په لاره - چارو کې کرنيز ماشينونه په کار کې اسانتيا راولي او د توليد اندازه لوړوي.

عنعنوي (دوديزه) کرنه	عصري (پرمختللې) کرنه
يوازې د کورنۍ د اړتيا وړ لګښتونو بشپړوونکی	په مارکيټ کې د حاصلاتو د خرڅلاو له لارې د ګټې لوړ حد ته رسېدل
له توليدي دوديزو وسايلو کار اخېستل	د توليد له نوې تکنالوژۍ څخه په پراخه توګه کار اخېستل
له مارکيټو توليدي عواملو او د توليد له حاصل سره ډېرې کمزورې اړيکې	له مارکيټ، توليد او توليدي حاصلاتو سره ژورې او پوره اړيکې
له تکنالوژۍ څخه په کار اخېستو کې ځان ساتنه	زړورتيا او تاوان منل
د غلو - دانو هغه ډېر لږ حاصل چې د وګړو اړتيا نه پوره کوي.	پوره اندازه توليدات او د اړتيا بسيا کېدل
په تراکتور سره تر ۲۰ سانتي مترو پورې د ځمکې کولبه کول چې د بوټو ريښې په کې پوره وده کوي	د شودياړې تر ۱۰ سانتي مترو پورې کولبه کول چې د بوټو ريښې په کې ښه وده وکولای شي.
له خپلسرو (هرزه) بوټو سره د تخم کر چې له اصلي بوټو څخه خپلسروي (هرزه) واښه له خاورې زيات غذايي توکي اخلي	د پاک تخم کرل چې د خاورې ټول غذايي توکي اصلي نبات ته رسيږي

د بندونو جوړول او د ويالو کيندل، د ژورو څاګانو ايستل او د پراخو شاړو ځمکو ترکرنې لاندې راوستل د توليداتو د زياتېدو او په خپل ځان د هيواد د بسياکېدو لامل کېداى شي.
د عصري پرمختللې او دوديزې وروسته د پاتې کرنې د ځانګړتياو و لنډيز په جدول کې ښودل شوي دي:

د ټولګي د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په دريو ګروپونو کې تنظيم شي له خبرو اترو وروسته دې لنډ ځواب و وايي:
بيا د هر ګروپ استازي دې د خپل ګروپ د کار په هکله د ټولګي په مخکې نورو زده کوونکو ته معلومات ورکړي.
لومړۍ ډله: ستره موخه په عنعنوي کرنه کې څه ده؟
دويمه ډله: ستره موخه په عصري او پر مختللې کرنه کې څه ده؟
دريمه ډله: د عنعنوي او عصري کرنې دوه دوه مثالونه وليکئ.

پوښتنې

پوښتنې په غور ولولئ دسم ځواب مخې ته يې(ص) او د غلط ځواب مخی ته يې (غ) وليکئ.
۱- په عنعنوي کرنه کې توليدات او کرنيز حاصلات ډېرېږي( ) ( )
۲- په عصري او ماشينی کرنه کې توليدات او حاصل لږ او د ياد ولو وړنه وي.
۳- اقليمي شرايط هم د کرنې په توليداتو اغيز لری( ) ( )

له ټولګي څخه د باندې فعاليتونه

زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ د غړو سره له مشورې څخه وروسته دلاندې پوښتنو لنډ ځواب وليکي او په راتلونکي ساعت کې دې په ټولګي کې بيان کړي.
ماشيني کرنه به زموږ د هيواد په عنعنوي کرنه کې څه ډول ځاى ونيسئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

۱، ۳ مهم کرنیز تولیدات

۳- شکل

په یوه کروندہ کې د پنبې د محصولاتو راټولول

زموږ د هیواد طبیعي شرایط د کومو کرنیزو بوټو کرلو ته برابر دي؟

افغانستان چې بیلابیلې اقلیمي سیمې لري د بیلابیلو ونو- بوټو د کرلو وړتیا لري. څرنگه چې د افغانستان په سلوکې ۸۰ ځمکه غرونه، دښتې او ډاگونه دي، نو یوازې په سلوکې ۱۵ ځمکې د کرنې وړ دي چې اوس له هغو څخه نیمایي کرل کیږي. د افغانستان د ټولو کرنیزو ځمکو پراخوالی ۲۸ میلیونه هکتاره کیږي، له هغو څخه ۸،۷ میلیون هکتاره د کرنې وړ ده، خو هر کال یوازې ۵،۴ میلیونه هکتاره کې کرنه کیږي.

د افغانستان له ټولو زیات کرنیز تولیدات غلې ـ دانې (غنم، وریجې، جوار او وربشې) دي چې په پراخه کرنیزه ساحه کې کرل کیږي او لوړ ارزښت لري. دغه غله د کرنې وړ په سلوکې ۸۳ آبي ځمکه او نوره للمي ځمکه نیسي. نورې ونې او بوټي لکه میوې، سابه او صنعتي بوټي لکه جغندر، پنبه، د څارویو لپاره واښه او نور په ۴۳۰ زره هکتاره آبي کرنیزه ځمکه کې کرل کیږي.

ـ زموږ په هیواد کې د ټولو کرنیزو تولیداتو پرتله هغه څه چې د وگړو غذایي اړتیا پوره کوي، غنم دي، چې زموږ د خلکو د خوراک بنسټي توکي دي.

غنم تر ډیره پورې په جغرافیایي منځنیو عرض البلدونو کې وده کوي چې له دې پلوه افغانستان د غنمو د کرلو او ودې تر ټولو غوره طبیعي شرایط لري. غنم د افغانستان له ۳۰۰۰ څخه تر ۳۳۰۰ مترو پورې په بیلابیلو لوړو سیمو کې کرل کیږي او د افغانستان په سلو کې له (۵۰ څخه تر ۶۰) ځمکې یې نیولې دي، په داسې حال کې چې د کرنې وړ ځمکو په سلوکې ۹۰ برخه یې نیولې ده.

زموږ هیواد د پستو یا په مني کې د کرل کیدونکو غنمو او کلکو یا پسرلنیو غنمو د بیلابیلو ډولونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرلو له کبله په ټولو هیوادوکې لومړی ځای لري.
د روسي عالم (وایولوف) د څېړنې له مخې د افغانستان شمال سیمې په آسیاکې د پستو غنمو د ودې لومړنی مرکز دی چې د غنمو په سلوکې د ۵۷ ډولونو په لرلو سره په ټوله نړۍ کې لومړی ځای لري. دغه ډول غنم په مني کې په ابي ځمکو کې کرل کیږي.
په افغانستان کې د غنمو ډېره برخه په ابي ځمکو کې کیږي چې د للمي پرتله یې د حاصل اندازه ډېره زیاته ده. د افغانستان د کرنې لاندې ځمکو په سلو کې ۵۶ یې آبي او ۴۴ یې للمي دي. د غنمو له دوه پر دریمې برخې څخه زیات یې بیرته په تولیدو ونکو سیمو کې خوړل کیږي، یوازې دریمه برخه یې د هیواد دننه مارکیټونو ته د پلورلو لپاره وړل کیږي. د للمي غنمو دکرلو ډېرې پراخې ځمکې د هیواد په شمال کې دي، خو په آبي توګه غنم په جنوبي، مرکزي او جنوب لویدیځو سیمو کې کرل کیږي.
ـ له غنمو څخه وروسته وریجې د افغانستان مهمه غله او د خلکو د خوراک مهم توکی دی.
وریجې زیاتره په هغو ځایونوکې کرل کیږي چې توده هوا او ډیرې اوبه ولري. په افغانستان کې هم وریجې په هغو ټیټو سیمو کې چې توده هوا او پریمانه اوبه لري، کرل کیږي چې دوه ډولونه لري: نرۍ وریجې او غټې وریجې.
د غټو وریجو پرتله د نریو وریجو بیه، د تولیداتو اندازه او لګښت زیات دی. نرۍ وریجې د هیواد ختیځو ولایتونو یعنې لغمان، کونړ او ننګرهار اوپه شمالي ولایتونو لکه بغلان، کندز او تخار کې ډیرې کرل کیږي. غټې وریجې معمولا په میدان وردګ، لوګر، بغلان او تخار ولایتونو کې کرل کیږي.
ـ جوار هم په تودو او اوبه لرونکو سیمو کې کرل کیږي. د جوارو تولیدات، پخوا په ډیرو ولایتونو کې مصرفیدل او د یو شمیر خلکو خوراکي توکي بلل کیدل، خوپه دې وروستیو کې دهغو د کرلو ساحه کوچنی شوې ده او د خلکو د خوراکي توکو په توګه ورڅخه ډیر کار نه اخېستل کیږي.
جوار په پکتیا، پکتیکا، ننګرهار او لوګر کې ډیر کرل کیږي.
ـ وربشې هم په تودو او اوبه لرونکو سیمو کې کرل کیږي، خو د غنمو پرتله په سړو سیمو کې ښه وده کوي. وربشې زیاتره څارویو ته ورکول کیږي.
زموږ د هیواد په ګڼ شمیر سیمو کې یو شمیر نورې غلې ـ دانې لکه مې، لوبیا، نخود، مشنګ او باقلي هم کرل کیږي.
ـ سابه هم په افغانستان کې مهم خوراکي توکي دي. په افغانستان کې مهم کرل کیدونکي سابه دادي: کچالو (پټاټې) تور بانجان، رومي بانجان، ګازرې، شلغم (ټیپر) پالک، کدو، ګلپي، تورایي، مرچک، لیړو (بینډۍ)، کاهو او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ میوې هم زموږ د هیواد غوره کرنیز تولیدات دي. د افغانستان طبیعي شرایط د میوه لرونکو بېلابېلو ونو دودې او روزنې لپاره ډېر غوره دي. میوې د کورنیو اړتیاوو له پوره کولو سربېره بهر ته هم صادرېږي.

افغانستان د بېلابېلو پاېرېژو او ستروس میوو د لرلو له مخې نړیوال نوم لري چې هم له تازه انگورو، منو، خټکیو، هندوانو، انارو، ناکو، بهي او نورو او هم یې له وچو لکه بادامو، ممیزو، پستې، غوزانو او نورو څخه استفاده کېږي او بهرته هم لېږل کېږي.

ـ صنعتي بوټي هم لکه گنې، جغندر او پنبه د هیواد په بېلابېلو سیمو کې کرل کېږي. افغانستان په نړۍ کې د پنبې د کرلو سیمه ده، هغه سیمې چې توده هوا او پوره اوبه ولري د پنبې لپاره غوره بریښي. د هغې کرل د هیواد په شمال، لویدیځ او ختیځ کې رواج لري.

جغندر هم له پخوا څخه زموږ په هیواد کې کرل کېږي، په پخوا کلونو کې یې په کندز او بغلان کې کرل زیات رواج و او د بغلان د بورې (شکرې) په فابریکه کې ور څخه استفاده کېده.

گنې د ننگرهار، کونړ، لغمان او پکتیا ولایتونو کې په یوه محدوده ساحه کې کرل کېږي، د جلال آباد شاوخوا کې یې کرنه ډېره رواج ده چې د گوړې په جوړولو کې ورڅخه کار اخېستل کېږي.

ـ زموږ د هیواد په بېلابېلو سیمو کې بېلابېل طبي بوټي هم وده کوي چې زموږ خلک له هغو څخه له ډېر پخوا راهیسې په ډېرو لومړنیو بنو کار اخلي یو شمیر دغه بوټي بهرته هم استول کېږي، هغه بوټي چې یوناني طب کې ورڅخه کار اخېستل کېږي او یا هم د معاصر درمل جوړونې په صنعت کې کارول کېږي دادي: زعفران خوږ ولې، شمکی او نور.

زموږ د هیواد یو شمیر سیمو کې غوړ لرونکي بوټي لکه زغر، شړشم، کُنځلی، لمرگلی او نور هم کرل کېږي.

د محصولاتو ډول په ټن	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹
غنم	۸۳٤،۲	٤۹۹،۲	٤۹٦،۱
وریجې	٤٥۰	٤۲۰	۲۳۳
وربشې	۲٤۰	۲۱٦	۷٤
جوار	۳۳۰	۲٤۰	۱۱٥
ږدن	۲۲	۲۲	۲۲
کچالو (پټاټې)	۲۳٥	۲۳٥	۲۳٥
دانې (لوبیا، نخود او نور)	٥۰	٥۰	٥۰
کنځلی	۲٤	۲٤	۲٤
پومبه دانه	٦٦	٦٦	٦٦
مالوچ	۲۲	۲۲	۲۲
سابه	٥۲۰	٥٤۰	٥٤۰
هندوانې	۹۰	۹۰	۹۰
خټکي	۲۲	۲۲	۲۲
انگور	۳۳۰	۳۳۰	۳۳۰
گنې	۳۸	۳۸	۳۸
جغندر	۱	۱	۱
منې	۱۸	۱۸	۱۸
شفتالو	۱٤	۱٤	۱٤
الو	۳٥	۳٥	۳٥
ستروس	۱۲	۱۲	۱۲
زردالو	۳۸	۳۸	۳۸
نورې میوې	۱٦۸	۱٦۸	۱٦۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) جدول: د 1380ـ 1383 کلونو په ترڅ کې د افغانستان یو شمیر اصلي کرنیزو محصولاتو د تولیداتو اندازې (ارقام په ټنو)

محصولات	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳
غنم	۱/۵۹۷/۰۰۰	۲/۶۸۶/۰۰۰	۳/۴۸۰/۰۰۰	۲/۸۸۴/۰۰۰
وریجې	۲۴۲/۰۰۰	۳۸۸/۰۰۰	۲۶۰/۰۰۰	۳۲۵/۰۰۰
وربشې	۸۷/۰۰۰	۳۴۵/۰۰۰	۲۴۰/۰۰۰	۳۳۷/۰۰۰
جوار	۱۶۰/۰۰۰	۲۹۸/۰۰۰	۲۱۰/۰۰۰	۳۱۵/۰۰۰
ږدن	۲۲۰/۰۰۰	۲۰/۰۰۰	۱۷/۰۰۰	۲۲/۰۰۰
کچالو او جغندر	۲۷۴/۰۰۰	۲۶۹/۰۰۰	۴۳۴/۰۰۰	۳۳۹/۰۰۰
ګنې	۳۸/۰۰۰	۳۸/۰۰۰	۳۸/۰۰۰	۳۸/۰۰۰
د شکرې جغندر	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰
وچه میوه	۶۸/۷۰۰	۶۸/۹۰۰	۵۸/۴۰۰	۷۴/۹۰۰
لوبیا، نخود او نور	۵۰/۰۰۰	۵۰/۰۰۰	۴۲/۱۰۰	۵۰/۰۰۰
د بادام بیلابیل ډولونه	۹/۰۰۰	۹/۰۰۰	۷/۰۰۰	۱۵/۰۰۰
غوزان	۵/۰۰۰	۵/۰۰۰	۳/۹۰۰	۵/۰۰۰
پسته	۲/۸۰۰	۲/۸۰۰	۲/۲۰۰	۳/۰۰۰
ښووَن	۹۰۰	۱/۱۰۰	۲/۴۰۰	۹۰۰

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي، لومړی دې د نوي لوست متن له ځان سره ولولي، بیا دې د هیواد د یو ډول کرنیزو تولیداتو په هکله بحث وکړي او د خپل بحث پایله دې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

پوښتنې

۱ـ کوم ډول کرنیز بوټي زموږ په هیواد کې په پراخه اندازه کرل کیږي؟ د هغو په هکله توضیحات ورکړئ.

۲ـ وریجې په څو ډوله دي او د هیواد په کومو سیمو کې او په څه ډول طبیعي شرایطو کې کرل کیږي؟

۳ـ د هیواد څو ډوله میوې پیژنئ، د هغو د ارزښت په هکله معلومات ورکړئ.

۴ـ صنعتي بوټي یعنې څه او څو ډوله یې پیژنئ، نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسې د اوسیدلو له سیمې څخه کوم ډول کرنیز محصولات ترلاسه کیږي، د هغو کرلو کې کومې ستونزې تر سترګو کیږي، ستاسې د سیمې کرنه به څرنګه پرمختګ وکړي چې د بزګرانو او د هیواد اقتصاد مو پیاوړی شي. په دې هکله په یوه پاڼه کې لیکنه وکړئ او په ټولګي کې د هغې په هکله خبرې وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم لوست

د کرنې جغرافیایي ویش

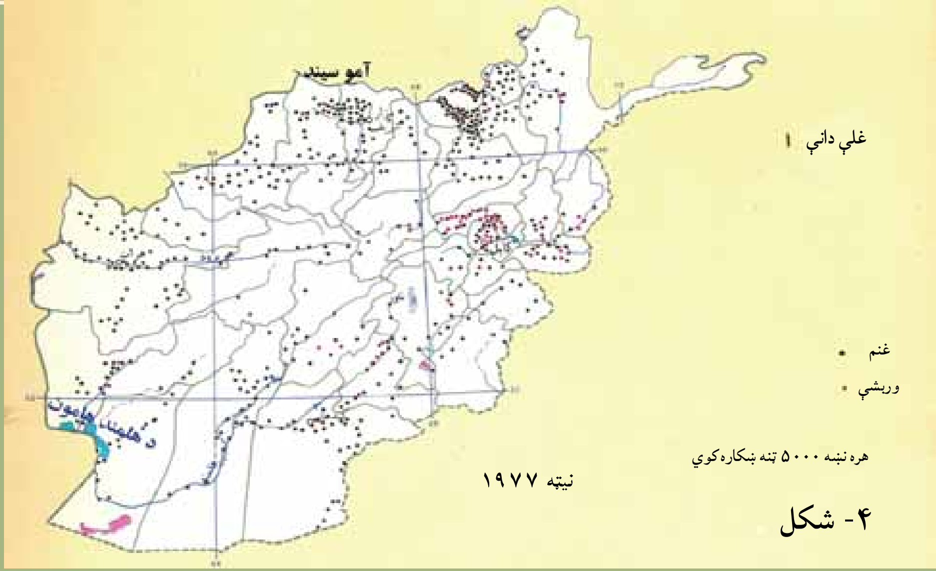

نقشهٔ I غلې دانې

تاسې پوهیږئ چې د یو شمیر ونو- بوټو (نباتاتو) کرل په ټول هیواد کې امکان لري؟

د کرنې جغرافیایي ویش داڅرگندوي چې د ونو، بوټو بیلابیل ډولونه او غلې، دانې د هیواد په کومو سیموکې او ترڅه ډول اقلیمی شرایطو لاندې په کوم ډول ځمکو کې کرل کیږی او تولید یې لوړوالی مومي.

لکه چې په مخکښني لوستکې و ویل شول، زموږ د هیواد غرنی وضعیت ددې لامل شوی دی چې د هیواد په ډیرو سیمو کې په تېره په غرنیو او دښتې سیموکې کرنه ونه شي.

د هیواد په کرنیزو سیمو کې غلې دانې، سابه او میوې کرل کیږي. چې ستیپ ځمکې او دوبالو غاړې دي. د هیواد یوه برخه طبیعي ځنگلونو او څړځایونو نیولې ده. لکه څرنگه چې په (I) نقشه کې ښکاري غنم او وربشې څه ناڅه د هیواد په ټولو سیمو کې کرل کیږي.

که (II) نقشې ته وکتل شي، جوار زیاتره د هیواد په ختیځ او په لږ شمیر نورو سیمو کې کرل کیږي، خو وریجې زیاتره په ختیځ او شمال کې

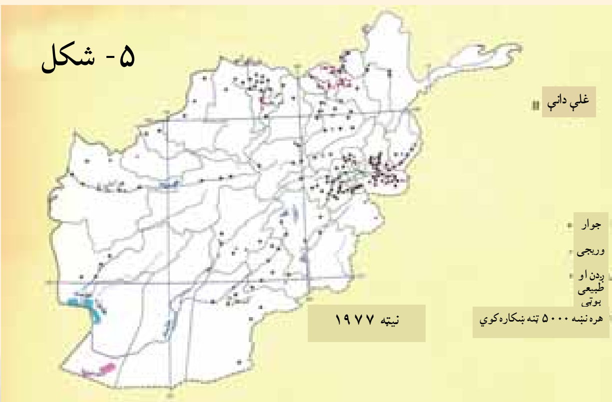

کرل کیږي.

څرنگه چې په پخواني لوستکې هم ولوستل شول او د صنعتي بوټو په نقشه کې هم ښکاري، پنبه د شمال، لویدیځ او جنوب لویدیځ په ځینو ولایتونو، گنې په ختیځ او جغندر زیاتره په کندز او بغلان کې کرل کیږي.

یو شمیر نور صنعتي بوټي لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- شکل

۷- شکل

لمرګلي، کنځلي او زغر د هیواد بیلابیلو سیمو کې ځای ځای کرل کیږي.

د باغونو او تاکستانونو په نقشه کې ښکاري چې پټاټې او نور سابه په ختیځو سیمو، شمال، هرات او کندهار کې ډیر کرل کیږي، میوې، په تیره بیا انګور په کندهار، پروان، هرات، کابل او کاپیسا، ستروس (لکه نارنج، لیمو، مالټې او نور) په ختیځ او ختکي او هندوانې په شمالي ولایتونو کې رواج دي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې څلور ډلې شي، لاندې کارونه دې ترسره او د هغو پایلې دې په ټولګي کې وړاندې کړي:

ـ لومړۍ ډله به د غلوـ دانو د I نقشې له مخې او د مخکېني لوست سره سم، د غنمو او وریشو د کرلو سیمې وښيي او دا به څرګنده کړي چې په نقشه کې هره ځانګړې نښه د څو زره ټنه تولیداتو ښودنه کوي.

ـ دویمه ډله به د وریجو او جوارو د کرلو سیمې د غلوـ دانو په II دریمه ډله به د صنعتي بوټو د کرلو سیمې د صنعتي نباتاتو او څلورمه ډله به د باغونو او تاکستانونو په نقشه کې د باغونو او تاکستانونو سیمې او د سبو او میوو د تولید سیمې وښيي.

پوښتنې

۱ـ د کرنې جغرافیایي ویش څه مفهوم لري؟

۲ـ ولې غنم د هیواد په ټولو سیمو کې کرل کیږي؟ یوازې دوه لاملونه یې و وایئ.

۳ـ ولې زموږ د هیواد په ځینو سیمو کې یو شمیر کرنیز بوټي او د هغو د تولید اندازه لږه ده؟ د هغه لامل (علت) څه دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

تاسې هریو، یو ډول کرنیز بوټي غوره او د درس له مخې په یوه ولایت کې یې د کلنې تولید اندازه اټکل کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

۱، ۴ مالداري او د هغې اقتصادي ارزښت

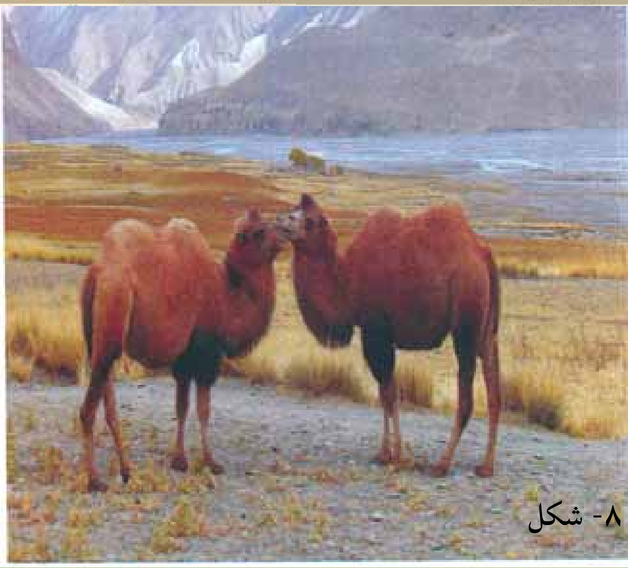

۸- شکل

د افغانستان د دوه بوکانو لرونکو اوښانو تصویر

زموږ په هیواد کې د څارویو ساتنه او روزنه په څه ډول پرمخ ورل کیږي؟

د څارویو روزنه او ساتنه زموږ د خلکو په ژوندکي څومره ارزښت لري؟

مالداري او د څارویو روزنه په افغانستان کې ډیر لرغونتوب لري. کله چې د څارویو ښکار کول مخ په کمښت شول اویا بشپړ ودریدل. خلکو یو نوی ډول ژوند پیل کړ او د څارویو په ساتنه او روزنه بوخت شول. له هغه وخته تر اوسه پورې پیړی تیرې شوي دي او خلکو همدغه ډول ژوند ته دوام ورکړی دی.

زموږ د هیواد په ټولو سیمو کې د غرونو لمنو او خاوربنو غونډیو د څارویو روزنې او ساتنې ته ډیر غوره شرایط چمتو کړي دي او تر اوسه پورې یې زموږ یو زیات شمیر وګړي د ژوند په زیاته موده کې په همدغه ډول بوخت کړي دي.

په افغانستان کې په سلوکې د ۸۰ په شاوخوا وګړي په کرنه بوخت دي، هیڅ داسې یو بزګر نشته چې د څارویو په ساتنه بوخت نه وي، سربیره په دې، زموږ یو شمیر خلک، په تیره بیاکوچیان په بشپړ ډول د څارویو په ساتنه بوخت دي او همدایې د ژوند اړتیاوې پوره کوي.

د څومره والي او څرنګوالي له پلوه د څارویو د روزنې یا مالدارۍ ارزښت په دې کې دی چې زموږ د خلکو د اقتصاد په پرمختیاکې مهم رول لري.

د څارویو د تولیداتو ارزښت د ملي نا خالص عاید په سلوکې ۷ـ ۱۰ پورې برخه جوړوي. سربیره پردې خلک د څارویو څخه د کار ځواک د تولید، بارورلو، د پوستکي د ترلاسه کولو، وریو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- شکل

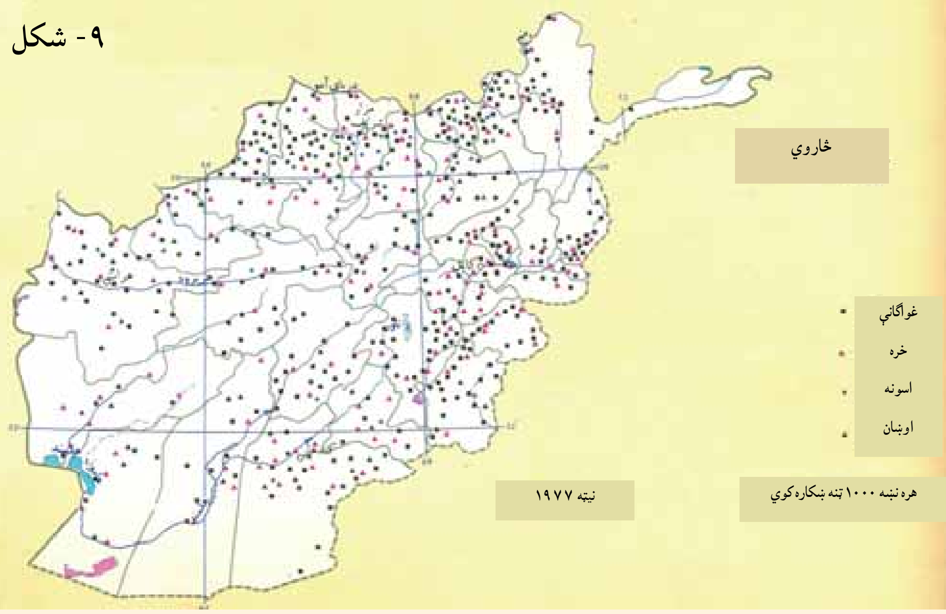

نورو لپاره هم کار اخلي. د ځارويو يو شمير محصولات لکه ورۍ، د پسونو او غويانو پوستکي، قره قل پوستکي او کولمې د خپلې بيې له پلوه د هيواد د صادراتو په سلوکې ۱۰ـ ۲۰ برخې جوړوي.

همدارنګه د غاليو صادرات او د وړيو صنايع، پوستين باب او د پوستکو صنايع هم د افغانستان په صادراتو کې د پام وړ برخه لري. له دې پرته په هيواد کې د اړتيا وړ غوښه او شيدې، چې اندازه يې په يو کال کې د هر وګړي لپاره په ترتيب سره له ۱۱.۵ تر ۶۰ کيلوګرام اټکل شوې ده، له کورنيو سرچينو چمتو کيږي.

د يادولو وړ ده چې ديرش کلنو جګړو او وچکالۍ مالدارانو او د ځارويو ساتنې ته هم زيان اړولی، ددې ترڅنګ د کال په سړو شپوـ ورځو کې د غوره غوجلو نشتوالی او د بسيا پاکو اوبو کمښـت هم د ځارويو په مړينه اغيزه لري چې اندازه يې هر کال په سلوکې ۳۰ ته رسيږي.

د کورنيو ځارويو ډولونه او د هغو جغرافيايي ويش:

هغه کورني ځاروي چې بزګران او مالداران يې ساتي دادي: پسونه، غواوې، وزې، خره، اوښان، اس، کچرې او کورنې چرګان. د کورنيو ځارويو په ډله کې تر ټولو زيات قره قل پسونه او عادي پسونه د هيواد په اقتصاد کې ډير غوره ارزښت لري او د ځارويو د محصولاتو په صادراتو کې يې برخه ډيره ده.

لکه چې د ځارويو روزنې په (I) نقشه کې ښکاري، د پسونو روزنه څه ناڅه د هيواد په ټولو برخو

کې ترسترګو کیږي، خو قره قل پسونه یوازنې شمالي ولایتونو کې له بدخشان څخه تر هرات پورې پراختیا لري. وزې هم په ټول هیواد کې روزل کیږي.

که چیرې د څارویو روزنې (I I) نقشې ته ځیر شو، نور څاروي لکه غواګانې، خره، اسونه او اوښان څه ناڅه د هیواد په ټولو ولایتونو کې روزل کیږي.

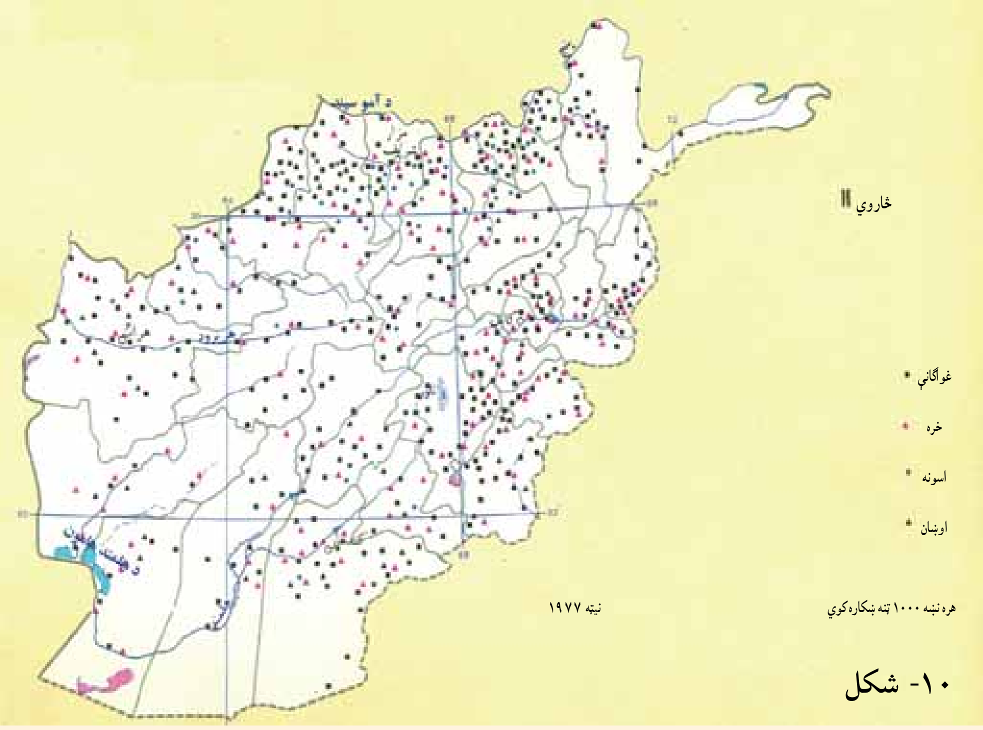

۱۰- شکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو و ویشل شي، لاندې دندې دې پرمخ بوځي او د هغو پایلې دې ټولګي کې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي:

۱. د نوې لوست متن دې ورو ولولي او بیا دې د مالدارۍ په ارزښت خبرې وکړي.

۲. د لوست متن او د ځارویو روزنې (I) نقشې ته دې وګوري، د پسونو، قره قل پسونو او د وزو د روزنې د جغرافیایي ویش په هکله دې معلومات ورکړي.

۳. د نوي لوست متن او د ځارویو د روزنې (II) نقشه دې وګوري د غواګانو، خرو، آسونو او اوښانو د روزنې او ساتنې سیمې دې په نښه کړي.

پوښتنې

۱. مالداري زموږ د هیوادوالو په ژوند او اقتصادکې څه ارزښت لري؟ څرګند یې کړئ.

۲.دکوم ډول کورنیو ځارویو روزنه او ساتنه زموږ په هیوادکې دود ده؟ نوم یې واخلئ.

۳.له محصولاتو پرته دکومو ځارویو له ځواک څخه د کومو کارونو په ترسره کولو کې کار اخېستل کیږي؟ توضیح یې کړئ.

۴.هغه محصولات چې له ځارویو ترلاسه کیږي،کوم دي؟ له هغو څخه په څه شي کې کار اخېستل کیږي او له صنعتي کیدلو څخه وروسته د ځارویو دکوم محصول ارزښت اوچتیدلای شي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

له سرچینو په کار اخېستلو سره دکوچیانو د ژوند، کار، د هغوی د ځارویو روزنې او د هغوی د ستونزو په هکله یوه مقاله ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

۱، ۵ د مالدارۍ لارې چارې

۱۱- شکل

دهیواد په شمال کې سیند ته نږدې د څارویو یوه رمه

زموږ په هیواد کې د څارویو ساتنه او روزنه په څه ډول پرمخ وړل کیږي؟

الف ـ لرغوني او دودیزه طریقه (لارې ـ چارې)

لکه چې مخکې لوست کې مو د مالدارۍ د ارزښت په هکله معلومات ترلاسه کړل، زموږ یو زیات شیمر هیوادوال د څارویو د ساتنې له لارې خپل ژوند پرمخ بیایي، همدارنګه د څارویو ساتل د هیواد لویه عایداتي سرچینه ده. مالداري په دودیزه او عنعنوي بڼه له ډېر پخوا راهیسې زموږ په هیواد کې رواج ده. کوچي مالداران د ډیرو زیاتو کړاو ونو په ګاللو سره د کال په اوږدو کې د خپلو څارویو د څرولو په خاطر له یوه څرځای څخه تر بل پورې د تګ په حال کې وي او په واښه لرونکو پراخو څړ ځایونو کې په دودیز ډول د هیواد په بیلابیلو برخو کې د څارویو په ساتنه بوخت وي.

د دودیزې مالدارۍ لوی ستونزې دادي: وچکالي، د څښلو د اوبو کمښت، د ناپاکه اوبو څښل، په ژمي کې د سرپنا نه لرل، د حیواني ناروغیو په وړاندې د څارویو نه ساتل، د وقایې په خاطر له حیواني کلېنیکونو او فارمونو سره د دوی د اړیکو نشتوالی، د ناروغو څارویو په درملنه کې ستونزې او د اصلاح شوو نسلونو خواته نه پاملرنه او نورې ستونزې.

ب ـ عصري او پرمختللې طریقه

په افغانستان کې په عصري او فني ډول د څارویو روزنه او تکثیر په ۱۳۱۲ هـ ل کال کې پیل شو. په ۱۳۱۵ هـ ل کال د لومړي ځل لپاره په کابل کې د ناروغو څارویو د درملنې لپاره لومړنی حیواني کلېنیک جوړ شو چې موخه یې د دولتي څارویو په تیره بیا د عسکري قطعاتو اسونو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یو شمیر مراجعینو د څارویو درملنه وه. په ۱۳۲۲ هـ ل کال کې په بدخشان او د هغه وخت د قطغن په ولایت کې په غواګانو کې وژونکې ناروغي خپره شوه چې ډېر زيات زيان یې اړولی و. له هغه مهال را وروسته د وترنرۍ خدمتونو د پراختیا لوري ته پاملرنه وشوه او د ۱۳۴۵ هـ ل کال ترپای پورې په بیلابیلو ولایتونو کې نهه کلینیکونه جوړ شول او په ۱۳۵۳ هـ ل کې یې شمیر ۱۶ ته لوړ شو. په اوسني وخت کې په هیواد کې د وترنرۍ علومو پوهنځیو شمیر زیات شوی دی او د حیواني کلینیکونو جوړولو ته هم پاملرنه ډیره شوې ده، خو بیاهم د پرسونل او لازمو وسایلو د نشتوالي له کبله ستونزې شته، نو ځکه د څارویو د مړینو شمیر هم ډېر دی.

د عصري او پرمختللې مالدارۍ او د څارویو د محصولاتو د زیاتولو مهم ټکي دادي:

۱۲- شکل

- د پوره اندازې وښو چمتو کول او د څارویو خوراک ته ښه پاملرنه.
- د حیواني ناروغیو په وړاندې د څارویو ساتنه.
- د زراعتي اصلاح شوو نسلونو ترویج او ډیرښت.
- د حیواني کلینیکونو او فارمونو تاسیس او زیاتول.
- د منظمې ادارې او غوره منجمنت شتوالی.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د نوي لوست د متن او تصویرونو په کتلو سره د دودیزې او پخوانۍ مالدارۍ په اړه او دویمه ډله دې د مالدارۍ د نوي او پرمختللې بڼې په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایله دې په ټولګي کې د خپلو ټولو ټولګیوالو تر مخې تشریح کړي.

پوښتنې

۱. د دودیزې مالدارۍ ستونزې کومې دي؟ توضیح یې کړئ.
۲. د څارویو د روزنې عصري او فني بڼه کومه یوه ده، معلومات ورکړئ.
۳. کوم لاملونه (علتونه) د مالدارۍ د پرمختګ او د محصولاتو د زیاتیدو سبب کیدای شي؟ نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د یوه څاروي، اویاهم د یوه حیواني کلینیک تصویر چمتو کړئ او په بل ساعت کې د هغه په هکله خبرې وکړئ.

اووم لوست

۶،۱ وحشي ژوي

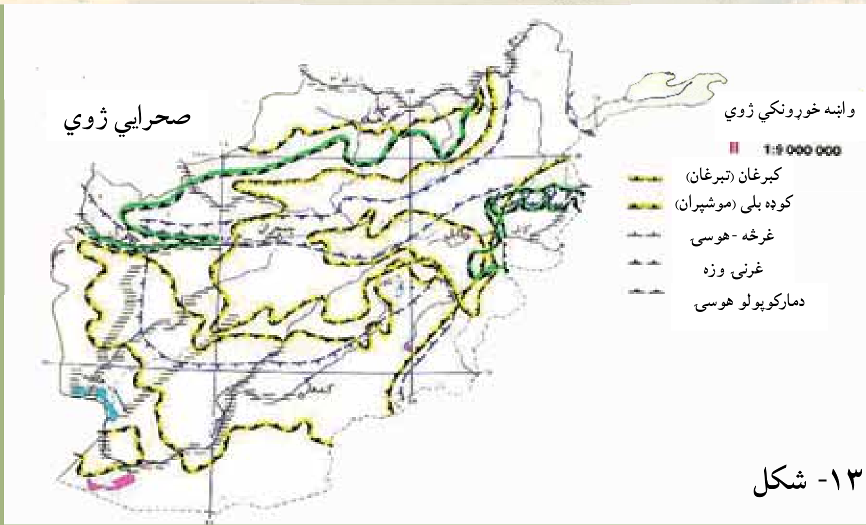

۱۳- شکل

وابښه خوړونکي ژوي

د وحشي ژويو نقشو ته وگورئ زموږ په هيواد کې کوم ډول وابښه خوړونکي او غوښه خوړونکي ژوي شته؟

ژوي د چاپيريال د يوې مهمې ارزښتمنې ښکارندې (پديدې) په توگه په طبيعي بيارغاونه باندې ژوره اغيزه لري. په طبيعت کې، په تيره بيا په ځنگلونو کې بيلابيل ژوي ژوند کوي چې هريو يې ځانگړې دندې لري. د هغو ژويو ارزښت چې په ځنگلونو او څرځايونو کې اوسيږي، د گرځندويانو (توريستانو يا سيلانيانو) د رابللو، ښکارکولو، د هغوی د پوستکي د ارزښت او د طبيعت د توازن له مخې ډير اوچت دی. ددغو ژويو په ژوند او پاينښت کې د انسانانو د فعاليت اغيزه ډيره ژوره ده او د هغوی ښکارکول او په پټنځايونو کې يې لاس وهنه د هغوی ژوند له خطر سره مخامخ کوي. انسان د ځنگلونو په وهلو، د کورنيو څارويو په څرولو، د وښو او د سوځولو په خاطر د ونو بوټو په پرې کولو سره وحشي ژويو ته گوانښ پيښوي.

د افغانستان طبيعي جوړښت چې ډيره برخه يې غرونه دي، په تيره بيا د هندوکش لړۍ چې زياتې لوړې ـ ژورې او شگلنې لمنې او ډاگونه لري، د ژويو لپاره يې جغرافيايي ارزښت رامنځته کړی دی او د ژوند او ژويو ډول ډول والی يې پياوړی کړی دی. زموږ په هيواد کې د ځمکې د جوړښت، اقليمي شرايطو او خوراکي توکو د پيداکيدو له مخې د بيلابيلو ژويو او الوتونکو لپاره د ژوند غوره چاپيريالونه رامنځته شوي دي چې يو شمير يې دادي:

ـ ذوحياتين او ښنيدونکي لکه: ځرمښکی، سمسېره، چنگاښ، مار او نور. په افغانستان کې يوازې د مار ۲۷ ډولونه پيژندل شوي دي. اووه ډوله يې زهري دي چې دوه ډوله يې کبرا او پنځه ډوله يې افعی ماران دي.

ـ تی لرونکي ژوي: چې ۱۲۰ ډولونه يې په افغانستان کې پيژندل شوي، خو له بده مرغه زيات

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴- شکل

شمير يې اوس د له منځه تلو په حال کې دي لکه:

- پړانګ چې د پامير په لوړو درو او مرغاب کې ليدل شوی و.
- سورلنډيان چې د هېواد مرکزي سيمو کې ژوند کوي.
- ليوان، سرې ګيدړې، غرنى پيشوګانې او کوچنى وحشي پيشوګانې چې په ټول هيواد کې شته.
- يږې چې هم په غرنيو سيمو او هم په ځنګلونو کې اوسيږي.
- همدارنګه مارکوپولو پسونه، هوسۍ، مارخور وزې او نور چې هريو يې د يادولو وړ دي او د افغانستان په بيلابيلو سيمو کې ژوند کوي.

يوه سروې چې زموږ په هيواد کې ترسره شوې وه، په هغې کې د هيواد په بيلابيلو سيمو کې د الوتونکو ۳۰۰ بيلابيل ډولونه پيژندل شوی وو چې په هغو کې د دښتو، ځنګلونو او اوبو بيلابيل الوتونکی يادولای شو چې تر ټولو نامتو يې زاڼه، ډنګ، مارغه،توطی، کارغه، بانښه توتکی، چنچنی، پتکه او نوردي.

د ټولګي دننه فعاليت:

لاندې جدول په خپلو کتابچو کې د لوست له متن او نقشو څخه بشپړ کړئ.

وابنه خوړونکي ژوي	غرنۍ وزې					
غوښه خوړونکي ژوي	پړانګ					

پوښتنې:

۱ـ د وحشي ژويو ژوند او شتوالی له کومو ګوابنونو سره مخامخ دی؟ توضيح يې کړئ.
۲ـ هر څو ډوله الوتونکي، تې لړونکي او ښبيدونکي ژوي چې پيژنئ، نوم يې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

په طبيعت کې د الوتونکو او وحشي ژويو د ارزښت په هکله او هغه ګوابنونو چې دوی ورسره مخامخ دي او داچې څرنګه بايد د هغو ساتنه او څارنه وشي په يوه مقاله کې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

۷، ۱ د کرنې او مالدارۍ څرنګوالی

په افغانستان کې د کرنې او مالدارۍ وضعیت څه ډول دی؟ ۱۵- شکل

ددغه څپرکي په لوستونو کې تاسې د افغانستان له کرنې او مالدارۍ سره آشنا شوئ.

ددې څپرکي په پای کې غواړو چې په خپل هیواد کې د کرنې او مالدارۍ پر وضعیت یوه کتنه وکړو:

افغانستان یو کرنیز هیواد دی. اصلا هغه هیوادونه چې زیات شمیر خلک یې په کرنه بوخت دي، پرمختللي نه بلل کیږي. افغانستان چې یو پرمختیايي هیواد دی، زیاتره وګړي یې په سیده او څه هم په ناسیده توګه خپلې د ژوند اړتیاوې له کرنې او مالدارۍ څخه پوره کوي.

سره له دې چې د افغانستان اقتصاد په څو وروستیو کلونو کې ښه شوی او وده یې موندلې، خوبیاهم دغې ودې لوږه او بیوزلي له منځه نه دي وړي. په اوسني وخت کې شپږنیم میلیونه وګړي نه شي کولای خپلې ورځنۍ ډیري لږې خوراکي اړتیاوې پوره کړي.

په سلوکې ۲۴ کورنۍ هره ورځ ډیر لږ خوراکي لګښت لري او د ټول هیواد په سلوکې ۳۰ نفوس د خپلې اړتیا څخه لږ خوراکي توکي مصرفوي. په سلوکې ۴۰ له درې کلنۍ څخه د ټیټ عمر ماشومان د وزن په کمښت (خوارځواکۍ) باندې اخته دي او په سلوکې ۶.۷ یې له همدې امله مري. په ټولیزه توګه د هیواد په سلوکې ۴۴ وګړي په بیلابیلو کچو د خوراکي توکو ستونزه لري.

که چیرې د افغانستان له اوبو او ځمکې څخه سمه ګټه واخېستل شي، زموږ د کرنې او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځارويو محصولات به ځو ځو ځله اوچت شي، نه يوازې دا چې کورنۍ ارتياوې به مو بشپړې شي، بلکې د کرنيزو محصولاتو د صنايعو او د هيواد د صادراتو په وده کې به هم بنسټيز رول ترسره کړي.

هغه لاملونه (عوامل) چې د هيواد د کرنې او مالدارۍ د چارو په پرمختګ، پراختيا او يا هم د هغو په محدوديت اغيزه لري، هغه طبيعي (لکه اقليم، د ځمکې جوړښت او خاوره)، بشري (لکه، کارځواک او د کارګرانو تخنيکي کچه، فني او د بزګرانو خبرتيا او پوهه) اقتصادي (لکه پانګه، د خرڅلاو بازارو حمل او نقل او نور) او په پای کې سياسي لامل يعنې د حکومت سياست دی.

۱۶- شکل

په انځور کې يو سړی ليدل کيږي چې غنم ريبي

له طبيعي لاملونو څخه يوهم اقليم دی چې د کرنيزو توکو په څومره والي او څرنګوالي سيده اغيزه لري. د هوا د سوړوالي او اوږده ژمي له امله د هيواد په ځينو لوړو سيمو لکه په کابل، ګرديز، غزني او يو شمير مرکزي ولايتونو کې کرنه يوازې په يو فصل کې کيږي.

• د اوربښت کمښت او د اوبو نشتوالی هم د هيواد کرنې ته ځينې وخت ډير زيان اړوي.

• په هيواد کې د اوبولګولو سيستم ښه پرمختګ نه دی کړی، د افغانستان د سيندونو د اوبو جريان په کره توګه نه دی څيړل شوی او نه يې هم له اوبو څخه سمه استفاده کيږي، همدارنګه د اوبو لګولو ډيرې آسانتياوې يا د بزګر په مټ ياهم د سيمه ييزو موادو په واسطه ترسره کيږي.

• د کرنې په برخه کې پانګه اچونه هم کمزورې ده او تر اوسه پورې دهيواد په ډيرو هغو سيمو کې چې کرنه يې اوبو لګولوته اړتيا لري، د اوبو ذخيره کولو بندونه نه لري او د پام وړ ويالو جوړولو او دکانالونو کيندلوته پاملرنه نه ده شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بزگران او مالداران هم داسې پوره پانگه نه لري چې د خپلې مالدارۍ او کرنې بنه بنه او عصري کړي او اصلاح شوي کرنيز تخمونه، د ناروغيو او افاتو ضد درمل، کيمياوي سرې او کرنيز ماشينونه ورباندې واخلي.

په ټوليزه توگه ويلای شو چې په افغانستان کې کرنه او مالداري تر ډېره پورې په دوديزه بڼه پرمخ وړل کيږي چې د کرنيزو چارو لويه موخه يوازې د بزگر د کورنۍ د اړتيا بشپړول دي.

په کار ده چې کرنه او مالداري په عصري او پرمختللې بڼه ترسره شي، د اوبو لگولو سيستم بايد منظم شي او د هغه نور پرمختگ او ښه والی هم په پام کې ونيول شي، بايد د کرنې او مالدارۍ فارمونه او د څارويو روغتيايي کلينيکونه پراخه شي، د کرونديو او مارکيټ ترمنځ غځيدلې لارې بايد جوړې او فابريکې او صنعتي مرکزونه بايد کرنيز توکي په صنعتي محصولاتو واړوي او د توکو ارزښت او کيفيت ښه کړي او دې ډول صنعتي مرکزونو ته پراختيا ورکړل شي. له دې پرته د کرنې او مالدارۍ برخې ته د پانگې اچونې د پاملرنې د را اړولو په خاطر بايد د منځنۍ او اوږدې مودې پرمختيايي پلانونه عملي شي، طبيعي سرچينې، څړځايونه او ځنگلونه بايد وساتل شي او له هغو څخه په دايمي او معقوله توگه گټه واخيستل شي.

١٧- شکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- شکل

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي او د ښاغلي ښوونکي د لارښوونې سره سم دې د کرنې او مالدارۍ د ستونزو په هکله او دا چې په څه ډول باید دغه ستونزې له منځه یووړل شي، بحث وکړي او د خپل بحث پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ په هیواد کې کوم لاملونه د کرنې او مالدارۍ د پرمختګ خنډ ګرځېدلي، نوم یې واخلئ.
۲ـ څرنګه کولای شو چې په هیواد کې د کرنې او مالدارۍ حالت ښه کړو، توضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د لومړي څېرکي مهم ټکي او لنډیز ولیکئ او بیایې په ټولګي کې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی
انرژي او کانونه

په دې څپرکي کې لولو:

• انرژي او د هغې اهمیت
• د انرژۍ د نوي کېدو او نه نوي کېدو وړ سرچینې (منابع)
• برېښنا
_ د اوبو برېښنا
_ حرارتي برېښنا
• د ډبرو سکاره او زمورږ په هېواد کې د هغو کانونه
_ د صوف درې د ډبرو سکرو کان
_ د آشپشتې د ډبرو سکرو کان
_ د کرکر د ډبرو سکرو کان
_ د هرات د سبزک د مسجد چوبي د ډبرو سکرو کان
• نفت او گاز
_ نفت
_ گاز
• د هېواد نفت لرونکي حوزې
• فلزات
• د فلزاتو د کانونو اقتصادي اهمیت
• د ودانۍ د ډبرو کانونه
• قیمتي ډبرې
_ الماس
_ لاجورد
_ لعل
_ زمرد
• د کانونو او انرژۍ د حالت څېړنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي عمومي هدفونه

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنيو پوهنيزو موخوته ورسيږي:

- زده کوونکي به د بشر په ژوندکې د انرژي په اهميت پوه شي.
- د هيواد د انرژۍ له منابعو او د هغو له اندازې څخه به خبر شي.
- په اقتصادي برخه کې به د فلزاتو پر اهميت وپوهيږي.
- د هيواد د فلزاتو کانونه به وپيژني.
- د ودانيو جوړولو د ډبرو دکانونو او د هغو د اقتصادي اهميت په هکله به پوه شي.
- د هيواد کريمه احجار (قيمتي ډبرې) کانونه او د هغو اقتصادي ارزښت به وپيژني.

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنيو مهارتي هدفونوته ورسيږي:

- زده کوونکي به وکولای شي چې د انرژۍ اهميت بيان کړي.
- د انرژۍ د ډولونو نومونه به واخيستلای شي.
- د فلزاتو اقتصادي اهميت به بيان او د هغو دکارولو مهم ځايونه به توضيح کړي.
- د هيواد د فلزاتو مهم کانونه به د نقشې پرمخ وښودلای شي.
- د ودانيو او گرانبيه تيږو کانونه به وپيژندلای شي.
- د ودانيو د تيږو اقتصادي اهميت به توضيح کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

۲، ۱ انرژي او د هغې اهمیت

۱۹- شکل

د لمريز اوبه تودوونکي (کلکتور) انځور

د انرژۍ په هکله څه پوهیږئ؟

انرژي هغه ځواک یا قوت دی چې په هغې سره په صنایعو، ماشینونو او صنعتي تولیداتو کې خوځښت راځي.

زموږ په هیواد افغانستان کې د انرژۍ زیاتې سرچینې شته چې هم د ځمکې پرمخ او هم تر ځمکې لاندې موندل کیږي.

په اوسني وخت کې د افغانستان صنایع انرژي ته اړتیا لري، چې لوی او کوچني ماشینونه وگرځوي. په افغانستان کې انرژي لوی اهمیت لري، سوداگري، صنعت. لیږدول او نورې حیاتي چارې په سیده(مستقیمه) توگه په انرژۍ پورې تړلي دي.

د انرژۍ مهمې سرچینې د ډبرو سکاره، نفت، گاز، اوبه ، باد، لمر او نورې دي.

ـ د ډبروسکاره په افغانستان کې د انرژۍ یوه مهمه سرچینه ده، په تیره بیا په اوسني وخت کې چې د انرژۍ نورې سرچینې لکه نفت او گاز قیمتي دي، نو ځکه د ډبرو سکاره د انرژي د یوې نسبتا ارزانه سرچینې په توگه د ارزښت وړ دي.

د ډبرو سکرو یوه برخه په صنعت کې او نورې برخې یې د سون توکو په توگه په کاریږي، سربېره پر دې نفت هم زموږ په هیواد کې د انرژۍ د تولید د یوې سرچینې په توگه د ځانگړي ارزښت لرونکي بلل کیږي.

ـ هغه څیړنې چې د نفتو د پلټنې په برخه کې له ۱۳۱۵ هـ ل کال څخه راپدې خوا د افغاني او بهرنیو جیولوجیستانو له خوا ترسره شوي دي، ښکاره کوي چې د هیواد په ډیرو سیمو، لکه: د شمال په برخو، لویدیځ او جنوب لویدیځ کې د نفتو زیرمې شته.

ـ د انرژۍ د تولید یوه بله سرچینه طبیعي گاز دی. طبیعي گاز په افغانستان کې له مهمو کانونو څخه شمیرل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي چې په هیواد کې دننه د لګښت او بهرته د صادرولو له مخې لوړ ارزښت لري. د کورونو له روښانولو او تودولو پرته په پخلي او د صعنتي کارخایونو په کار اچولو کې هم اهمیت لري.

- په افغانستان کې د اوبو له سرچینو د برېښنا انرژي ترلاسه کیږي، له برېښنا څخه د کورونو په روښانه کولو، پخلي او د برقي وسایلو په کار اچولو کې کار اخېستل کیږي. په افغانستان کې د انرژۍ یو شمیر نور ډولونه هم شته، چې په ځینو کارځایونو کې ورڅخه کار اخېستل کیږي، ممکن په راتلونکې کې به په ټول افغانستان کې دود شي لکه:

۲۰ - شکل

د سولر انرژۍ انځور چې په هغه سره د لمر انرژي زېرمه کیږي

د لمریزې برېښنا Solar Energy دستګاوې لمریز پمپونه، د اوبو لګولو لمریز پمپونه او لمریز څراغونه، چې د لمر له انرژۍ څخه کار اخلي. په دې وروستیو کلونو د اوبو او انرژۍ وزارت په پام کې لري چې د اتومیلیاردو ډالرو په لګښت د کونړ او کوکچې په سیندونو باندې د اوبو د برېښنا بندونه جوړ کړي.
له هغې انرژۍ څخه د کار اخېستلو اغېزمنتوب چې طبیعي نوې کېدونکې سرچینې لري، لکه لمر، اوبه او باد د سکرو او تیلو د لګښت په برخه کې سیما رامنځته کوي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي، لومړۍ ډله دې د انرژۍ او دویمه ډله دې په ورځني ژوند کې د انرژۍ د اهمیت په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایله به نورو ته ووایي.

پوښتنې

۱. انرژي تعریف کړئ او د هغې مهمې سرچینې وښیئ.
۲. ولې د ډېرو سکاره د انرژۍ له مهمو توکیو څخه شمیرل کیږي؟
۳. د برېښنا د انرژۍ په تولید کې د اوبو د اهمیت په هکله معلومات ورکړئ.
۴. د انرژۍ اهمیت څرګند کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

تاسې په تیره شپه ـ ورځ کې له کوم ډول انرژۍ څخه کار اخېستی دی، د هغې په هکله معلومات ورکړئ چې له کومې سرچینې څخه ترلاسه، چیرته تولید او په څه ډول ستاسو په واک کې راغلې، په یوه پاڼه کې یې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

۲، ۲ د انرژۍ د نوي کېدو او نه نوي کېدو وړ سرچینې (منابع)

۲۱- شکل

د سولر انرژي یا لمرېزې برېښنا یو تصویر

د انرژۍ په هکله څه پوهېږې؟

د انرژۍ د نوي کېدو او نه نوي کېدو وړ سرچینې څه مفهوم لري؟

په طبیعت کې د انرژۍ دوه ډوله سرچینې شته: د انرژۍ هغه منابع (سرچینې) چې نوي کېږي او د انرژۍ هغه سرچینې چې د نوي کېدو وړتیا نه لري. دلته یې دواړه ډولونه په تفصیل سره لولو:

د انرژۍ د تولید د نوي کېدو وړ سرچینې هغو سرچینوته ویل کېږي چې په طبیعت کې په پوره اندازې سره موندل کېږي لکه اوبه، باد او لمر چې تل زموږ په چاپېریال کې شته، پای ته نه رسیدونکې دي او بیا نوي کېږي.

د انرژۍ نه نوي کېدونکې منابع یا سرچینې هغو سرچینوته ویل کېږي چې وروسته تر یوې مودې د هغو زېرمې پای ته رسیږي لکه د ډبرو د سکرو، نفتو، او ګازو زېرمې، چې وروسته له یوې مودې څخه یې په کانونو کې زېرمې پای ته رسیږي او انسان نشي کولای چې تل او په دوامداره توګه ورڅخه کار واخلي. حرارتي انرژي چې د ډبرو سکرو، نفتو او ګازو له سوځولو څخه ترلاسه کېږي، د چاپېریال د ککړتیا او د ځمکې د ډېرو تودېدو لامل ګرځي.

زموږ په هیوا د افغانستان کې د انرژۍ دغه دواړه ډوله سرچینې لکه نوي کېدونکې او نه نوي کېدونکې تر کار لاندې دي.

په افغانستان کې ددې ترڅنګ چې د ډبرو د سکرو، نفتو او ګازو له نه نوي کېدونکو سرچینو څخه کار اخېستل کېږي، د انرژۍ د نوي کېدونکو سرچینو څخه هم کار اخېستل کېږي چې په دې کې یوهم اوبه د انرژۍ د نوی کېدونکو سرچینو یوه مهمه سرچینه ده.

هغه سیندونه چې مخ په ځوږ دي، د برېښنا د ترلاسه کولو لپاره ډېرې غوره سرچینې شمرل کېږي، چې د بندونو په جوړولو او د توربین په لګولو سره له هغو څخه برېښنا ترلاسه کولای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ۲ - شکل   د لمريز ديگي انځور

له اوبو څخه ترلاسه کيدونکي بريښنا
د ډبرو له سکرو، نفتو او ګازو څخه
ارزانه ده. د اوبو بريښنا ځکه ارزانه په
لاس راځي چې د اوبو د دايمي جريان
څخه توليديږي. د بريښنا د توليد بله
سرچينه باد دی. زموږ د هيواد په ځينو
سيمو کې له باد څخه په ازمايښتي بڼه
د بريښنا ترلاسه کول پيل شوي دي،
ممکن په راتلونکي کې په ټول هيواد
کې پراختيا ومومي

د بريښنا د توليد بله سرچينه لمر دی.
چې په دې لړکې لمريز کولکتورونه
(اوبه ايشوونکي)، لمريز ځراغونه، د پخلي ديګونه او نور يادولای شو چې له لمر څخه په کار
اخېستو سره يې ډېرې غوره پايلې ترلاسه شوي دي. د لمريزو کولکتورونو څخه په کار اخېستلو سره
زموږ په هيواد کې هم د بريښنا په لګښت کې سپما کيږي او هم د چاپيريال د ککړتيا مخه نيول کيږي.
په اوسني وخت کې د هيواد په ځينو ولايتونو کې د لمر له انرژي څخه کار اخېستل پيل شوي دي او
کار وربانديې روان دی.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي. لومړۍ ډله دې د انرژۍ په نوي کيدونکو سرچينو او دويمه ډله
دې د انرژۍ په نه نوي کيدونکو سرچينو باندې خبرې وکړي او د خپلو خبرو پايله دې نوروته هم
ووايي.

پوښتنې

۱. د ډبرو سکرو، نفتو او ګازو سرچينوته ولې د انرژۍ نه نوی کيدونکې سرچينې وايي.
۲. د انرژۍ د بيلابيلو سرچينو نوم واخلئ.
۳. د انرژۍ کومو سرچينوته نه نوې کيدونکې سرچينې وايي ناسم ځواب په نښه کړئ.
الف. اوبه   ب. د ډبرو سکاره   ج. باد   د. لمر
۴. نوي کيدونکې او نه نوې کيدونکې انرژي يو بل سره څه توپير لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

که چيرې ستاسې د اوسيدو په سيمه کې د انرژۍ د نوي کيدو وړ سرچينې څخه کار اخېستل کيږي،
د هغې په هکله چې توليد شوې انرژي له کومې سرچينې څخه ترلاسه کيږي او څرنګه توليديږي،
معلومات راټول کړئ او خپلو ټولګيوالوته يې ووياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوولسم لوست

۲، ۳ بریښنا

۲۳- شکل د سروبي د بریښنا د فابریکې تصویر

په افغانستان کې له بریښنا څخه د کومې موخې لپاره کار اخېستل کېږي؟

له بریښنا څخه د مهمې سرچينې په توګه په تولو صنعتي او اقتصادي چارو، د ښارونو او کورونو په روښانه کولو او برقي وسایلو کې کار اخېستل کېږي. زموږ په هیواد کې له بریښنا څخه کار اخېستل د شلمې پیړۍ له لومړۍ نیمايي څخه پیل شوي دي او په صنعت او تولنه کې يې ژور بدلون راوستی دی.

په افغانستان کې لومړی ځل د امیر عبدالرحمن خان د سلطنت پرمهال د بریښنا یوې کوچنۍ کارخانې په کار پیل وکړ چې د یوې ډینمو په بڼه وه او یوازې څلوېښت څراغونه يې روښانه کول. دغې ډاینمو په ۱۲۷۲ هـ . ل کال په کار پیل وکړ او د ارګ د روښانه کولو لپاره ورڅخه کار اخېستل کېده.

وروسته په ۱۲۷۵ – ۱۲۷۷ هـ . ل کې یو شمېر نورې د بریښنا کوچنۍ دستګاوې چې د براس په انرژۍ يې کار کاوه، یو په بل پسې په کار ولوېدې. په ۱۲۹۰ هـ . ل کې په جلال آباد کې د ۱۹ کیلو واټو په قدرت د بریښنا یو ماشین د براس په واسطه په کار پیل وکړ او وروسته په پغمان کې په ۱۲۹۶ هـ . ل کال کې د ۱۵ کیلو واټو په ور تیا له براس څخه د بریښنا د تولید یوه کوچنۍ دستګاه په کار واچول شوه.

په افغانستان کې د بریښنا د ترلاسه کولو لپاره د بریښنا له بندونو څخه هم کار اخېستل کېږي.د بریښنا هغه بندونه چې په هیواد کې جوړ شوي دي، له څلوېښتو کالو را په دې خوا يې کوم پرمختګ نه دی کړی نو ځکه د هیواد اوسنۍ اړتیا نشي پوره کولای.

په اوسني وخت کې چې د ښارونو نفوس ډیر زیات شوی دی. بریښنا ته د خلکو ورځ په ورځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سروبي د برېښنا د فابريکې تصوير

۲۴ - شکل

زياتيدونکی ارتيا هم ډېره شوې ده. د برېښنا د ماستر پلان له مخې، افغانستان د ۲۴۰۰۰ ميګاواټه برېښنا ورتيا لري، چې په هغې کې ۲۳۰۰۰ ميګاواټه يې د اوبو برېښنا او پاتې نوره يې حرارتي برېښنا ده چې د طبيعي ګاز، د ډبرو سکرو او نفتو له سرچينو څخه يې ترلاسه کول په پام کې نيول شوي دي. د هغې توليدول او پرمختګ ډېرې زياتې پانګې ته ارتيا لري. افغانستان د برېښنا د انرژۍ د توليد د چټکوالي سره سره، د نړۍ او ګاونډيو هيوادو پرتله وروسته پاتې دی.

په ۱۹۷۶ م کال کې په نړۍ کې په منځنۍ توګه په يوه ساعت کې د برېښنا د سړي سر توليد اندازه ۱۷۱۴ کيلو واټه وه، په همدې کال کې په افغانستان کې د هرتن لپاره د برېښنا د انرژۍ توليد په يوه ساعت کې ۴۱ کيلو واټه و، چې د نړۍ پرتله ۴۲ ځله کم ګڼل کيږي. زموږ په هيواد کې د اوبو برېښنا انرژي د برېښنا د بندونو په جوړولو سره ترلاسه کيږي چې يو شمير پروژې يې دادي: د نغلو د برېښنا بند، د سروبي د برېښنا بند، د ماهيپر د برېښنا بند، د درونټې د برېښنا بند، د کجکي او جبل السراج د برېښنا بند چې وروسته به پوره خبرې وړباندې وشي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې په ورځني ژوندکې د برېښنا د اهميت په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پايله دې نورو ته واوروي.

پوښتنې

۱. د برېښنا لومړنی دستګاه د کوم پاچا پرمهال او په کوم ځای کې جوړه شوه؟
۲. له برېښنا څخه په کومو چاروکې کار اخېستل کيږي؟
۳. افغانستان د څومره ميګاواټه اوبو برېښنا وړتيا لري او پاتې د اړتيا وړ برېښنا به په هيواد کې له کومو سرچينو څخه ترلاسه شي؟
۴. د هيواد د نامتو بندونو نوم واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

ستاسې په ښوونځي او کور کې برېښنا شته که نه؟ که وي، له کومې سرچينې څخه ترلاسه کيږي، د هغې مياشتنی لګښت اوبيه څومره ده، د هغې په اړه معلومات راټول او په بل راتلونکي ساعت کې د هغې په اړه خبرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

الف ـ د اوبو برېښنا

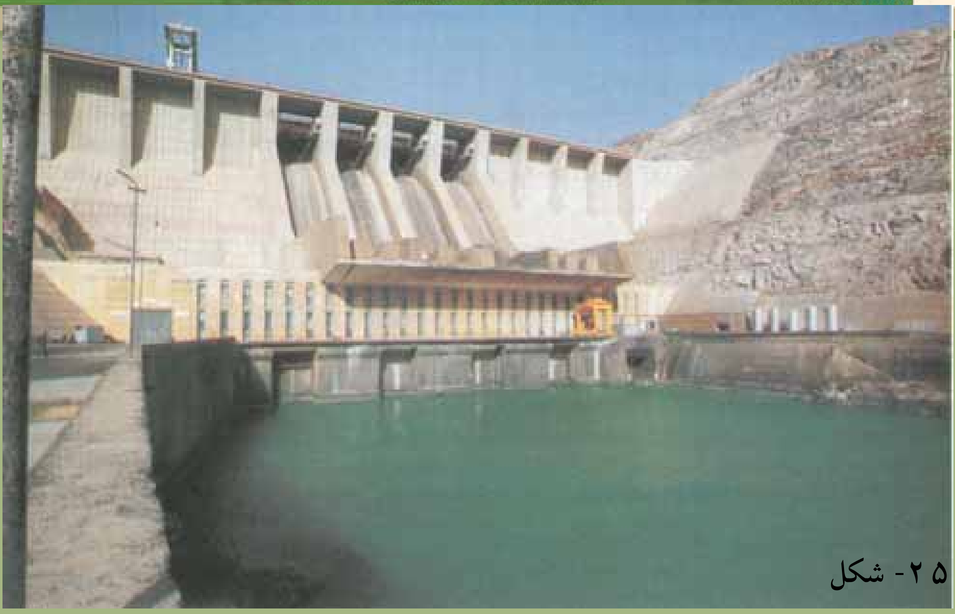

۲۵- شکل

د نغلو د اوبو د برېښنا د تولید فابریکه

په افغانستان کې د اوبو د برېښنا بندونه پرکومو سیندونو جوړ شوي او زموږ د خلکو پر اقتصادي ژوند باندې کومې اغیزې لري؟

د شلمې پیړۍ له نیمایي را وروسته په صنعت او د بشریت د ژوند په نورو برخو کې برېښنا د انرژۍ د یوې مهمې سرچینې په توګه پیژندل شوې ده او د هغې ترلاسه کول او لګول په چټکۍ پرمخ تللي دي.

د برېښنا د ورځ په ورځ زیاتیدونکي ارزښت له مخې دافغانستان د روانو اوبو سروې ترسره شوې ده او داسې ویل شوي دي چې افغانستان د زیاتو غورونو د لرلو له کبله، خه ناخه پر هریوه سیند باندې د برېښنا د بندونو د جوړولو ډیرښه امکانات لري. په حقیقت کې د افغانستان سیندونه د برېښنا د ترلاسه کولو لپاره تر ټولو اقتصادي سرچینې دي.

په افغانستان کې د هغو لومړنیو سروې ګانو او څیړنو د پایلې له مخې چې د برېښنا د تولید په برخه کې ترسره شوي، داسې ښکاري چې د افغانستان له سیندونو څخه په هر ساعت کې ۲.۵ میلیونه کیلو واټه برېښنا ترلاسه کیدای شي، خو اوس دغه سرچینې ډیر لږ تر کار لاندې دي.

په اوسني وخت کې برېښنا نه یوازې له سیندونو څخه بلکې له حرارتي سرچینو لکه د ډبرو له سکرو، نفتو او ګازو څخه هم ترلاسه کیږي. افغانستان د اوبو د برېښنا د تولید بیلابیلې دستګاوې لري چې په لاندې توګه دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱) د جبل السراج د برېښنا فابريکه

د جبل السراج د برېښنا دستګاه د سالنګ پر سيند باندې جوړه شوې ده، له توربين سره يوځای يې لوړوالی ۳۷ متره دی. هغه اوبه چې په توربين باندې راځي په يوه ثانيه کې لس متره مکعبه دي. د جبل السراج ددستګاه د جوړولو کار په ۱۲۹۴ هـ . ل. کال کې پيل او په ۱۲۹۹ هـ . ل. کې بشپړ شو. درې توربينونه لري چې مجموعي ظرفيت يې ۱۵۰۰ کيلو واټه دی. ددغې دستګاه استهلاکي دوره پوره شوې ده او بيارغاونې ته اړتيا لري، خو بيا هم دوه توربينونه يې کارکوي. د جبل السراج له برېښنا څخه د جبل السراج او چاريکارو د ښارونو په روښانه کولو او د ګلبهار د فابريکې په کار اچولو کې کار اخېستل کېږي.

۲-د وردګو د چک د برېښنا بند

د چک د برېښنا بند د جوړولو کار په ۱۳۱۶ هـ.ل کال د غوايي په مياشت کې د ۱۵ ميليونه افغانيو په لګښت سرته ورسيد دا بند ۳۰۰ متره اوږدوالی ۱۳ متره پندوالی او په کښتنۍ برخه کې ۹ متره جګوالی او د شرشرې جګوالی يې ۲۷ متره دی چې ۴۰۰۰ متره اوږده نهر څخه په ګته اخېستنه ۱۷ متره مکعبه اوبه په ثانيه کی درې توربينونه چې ۳۳۰۰ کيلوواټه توان لری فعالوی. لاس ته راغلې برېښنا د هوايي سيم په وسيله د ۵۵ کيلو مترو په اوږدالی او د ۵۵ ستنو په وسيله کابل ته ليږدول شوی و. بايد وويل شي چې د نومورې دستګاه د برېښنا لاس ته راوړنه نظر د اوبو اندازی ته فرق کوي.

۳) د پلخمري د برېښنا بند

دغه بند په ۱۳۲۰ هـ . ل کال د کندز پر سيند باندې جوړه شوې چې د برېښنا لوړ ظرفيت يې په يوه ساعت کې ۴۸۰۰ کيلو واټه دی. په ۱۳۳۶ هـ . ل. کې د پلخمري لومړی او دويمه دوه نورې دستګاوې هم په يوه ساعت کې د ۹۰۰۰ کيلو واټه ظرفيت په لرلو سره د پخواني شوروي اتحاد د متخصصينو له خوا جوړې او په ۱۳۴۱ هـ . ل. کې يې په کار پيل وکړ. اوسني وخت کې د پلخمري د برېښنا د بند توربينونه بيارغول شوي دي او ترګټې اخېستنې لاندې دي. د هغه له برېښنا څخه د بغلان د نساجي په فابريکې، سيلو، د موټرو د ترميم په فابريکې او د بغلان ښار په روښانه کولو کې کار اخېستل کېږي.

۴) د کجکي د برېښنا بند

د هلمند د ولايت د کجکي په ولسوالۍ کې د برېښنا د توليد يوه لويه دستګاه ده چې له کندهار ښارڅخه ۱۵۰ کيلومتره شمال لويديځ کې ده. په دغې ولسوالۍ کې د هيواد د برېښنا تر ټولو لويه دستګاه په پام کې نيول شوې وه چې د برېښنا د توليد ظرفيت يې ۱۲۰۰۰۰ کيلو واټه اټکل شوې و. د جوړولو کار يې په ۱۳۳۰ هـ . ل. کې پيل او په ۱۳۳۲ هـ . ل. کې بشپړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو. په کجکي کې د برېښنا د تولید اوسنی دستګاه په یوه ساعت کې ۳۳۰۰۰ کیلو واټه برېښنا تولیدولای شي چې دکندهار ښار، هلمند، لشکرګاه ښار او ګرشک، سنګین، کجکي او د موسی قلعه ولسوالیو او د همدغو سیمو په صنعتي تاسیساتو کې لګول کیږي. له دې کبله چې ډېرکلونه ورڅخه کار اخېستل شوی دی، توربینونه یې استهلاک شوي دي خو په دې وروستیو کې د امریکې د متحده ایالاتو د پرمختیایي ادارې په مرسته بیارغول شوي دي.

۵) د سروبي د اوبو د برېښنا بند

د سروبي د اوبو د برېښنا دستګاه په سروبي کې د کابل د سیند د پاسه، دکابل سیند سره د پنجشیر د سیند د یو ځای کېدو په ۱۵ کیلومتري واټن کې، د سمندر له سطحې څخه د ۱۵۹۶ مترو په لوړوالي کې جوړه شوی ده. دغه دستګاه دوه توربینونه لري چې د هر توربین د برېښنا د تولید اندازه په یوه ساعت کې ۱۱۰۰۰ (د دواړو یې ۲۲۰۰۰) کیلو واټه کیږي. د جوړولو کاریې په ۱۳۳۰ هـ. ل. کال کې پیل او په ۱۳۳۶ هـ. ل. کال کې پای ته ورسید. د سروبي د برېښنا دستګاه دوه ښیګڼې لري: لومړی داچې دکابل ښار او صنعتي مرکزونوته نږدې ده او بل داچې د وریښمو د تنګي په برخه کې دکابل پر سیند باندې جوړه شوې ده چې په پوره اندازه اوږدوالی او ځوړلري، چې د دغې ځانګړتیا په لرلو سره په هر څو کیلومتره واټن کې طبیعي ځوړ جوړوي او د وریښمو د تنګي په برخه کې ورڅخه ډېرکار اخېستل کیږي.

د اوسني وخت په پسرلي د سروبي په برخه کې دکابل د سیند دبت په پسرلي کې په یوه ثانیه کې ۷۴ متر مکعبه اوبه دي. سربېره پر دې دغه سیند په کال کې او وه میاشتې پوره اندازه اوبه لري، خو په پنځو نورو میاشتو یعنې له تلې څخه ترکب میاشتې پورې دکابل د سیند اوبه کمیږي. له همدې امله د سروبي ددغې دستګاه اوسنی ورتیا په یوه ساعت کې ۲۲۰۰۰ کیلو واټه ده. د سروبي د اوبو د برېښنا د توربین د بیارغونې قرار داد له جرمني زیمنس کمپنی سره شوی کاریې بشپړ او تر استفادې لاندې دی. د سروبي له برېښنا څخه دکابل ښار د روښانه کولو، دګلبهار د فابریکې او د مرکز د یو شمیر نورو صنعتي مؤسسو د فعالیت په خاطرکار اخېستل کیږي.

۶) د ماهیپر د برېښنا فابریکه

نوموړې فابریکه دکابل ښار ختیځ ته په ۴۰ کیلومتره واټن کې د دریو توربینونو په لرلو سره دکابل پر سیند جوړه شوې چې هر توربین یې په یوه ساعت کې ۲۲۰۰۰ (ټول ۶۶۰۰۰) کیلو واټه د برېښنا تولید لري. د جوړولو کاریې په ۱۳۳۱ هـ. کال. پیل او په ۱۳۴۵ هـ. کال. کې بشپړ شو او ګټې اخېستل ورڅخه پیل شول. دا یوه موسمي فابریکه ده. د اوبو د زیاتوالي پرمهال فعاله وي، خو د اوبو دکمښت پرمهال ولاړه وي. دغه فابریکه د اوبو راګرځولو بند لري خو د اوبو زیرمه نه لري، کله چې په اوړي کې دسیند اوبه لږې شي، دغه فابریکه پرچاویږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په ژمي او پسرلي کې بيرته په کارباندې پيل کوي. د دغې فابريکې د بيارغاونې قرار داد د جرمني د زيمنس کمپنۍ سره لاسليک شوی او اوس ترګټې اخېستنې لاندې ده.
له برېښنا څخه يې د کابل په ښار کې استفاده کيږي.

۷) د درونټې د برېښنا فابريکه

د ننګرهار په ولايت کې ددغې فابريکې د جوړولو کار په ۱۳۳۹ هـ .ل. کال پيل او په ۱۳۴۳ هـ .ل. کې بشپړ او ګټه اخېستنه يې پيل شوه. دغه فابريکه درې توربينونه لري چې د برېښنا د توليد ټول ظرفيت يې په يوه ساعت کې ۱۲۰۰۰ کيلو واټه دی. اوس يې د استهلاک دوره بشپړه شوې، خو بياهم د اقتصادي موجود حالت له کبله کار ورڅخه اخېستل کيږي. تخنيکي وضعيت يې د اضافي پرزو د نشتوالي له کبله د انديښنې وړدی، خو د فابريکې عادي سمون کله کله ترسره کيږي. د جلال آباد په ښارکې له لس زرو کورونو څخه زيات او ګڼ شمير کورنۍ ترې کار اخلي. اوسني وخت کې چې د جلال اباد د ښار نفوس ورځ په ورځ مخ په زياتيدو دی، موجوده برېښنا يوازې په سلوکې ۳۰ وګړو او صنايعو ته بسيا ده.
خو پاتې وګړي د سانتي ګراد ۴۵ـ۵۰ درجو تودوخه کې د برېښنا له رڼا څخه بې برخې دي.
ددغې فابريکې له توليد شوې برېښنا څخه د جلال آباد ښار د روښانه کولو، صنعتي موسسو او د ۳۲۵۰۰ جريبه ځمکې د اوبو د پمپ کولو لپاره کار اخېستل کيږي. کيدای شي د درونټې د برېښنا د فابريکې بيارغونه د متحده ايالاتو د پرمختيايي اداري له وړيا مرستو څخه پيل شي، څيړنه ورباندې روانه ده.

۸) د نغلو د برېښنا د بند فابريکه

د نغلو د اوبو د برېښنا د توليد فابريکه د افغانستان د برېښنا د توليد تر ټولو لويه فابريکه ده چې د کابل ښار ختيځ ته د ۷۰ کيلومترو په واټن کې جوړه شوې او څلور توربينونه لري چې ټوله ورټيا يې په يوه ساعت کې ۱۰۰۰۰۰ کيلو واټه کيږي.
د نومورې بند د جوړولو کار په ۱۳۳۹ هـ . ل. کال پيل او په ۱۳۴۶ هـ . ل. کال بشپړ او د ګټې اخېستو وړ وګرځيد.
د دغې پروژې بنسټي موخه له يوې خوا د سروبي د اوسنيو او نورو وروستيو فابريکو لپاره د اړتيا وړ اوبو زيرمه کول او ويشل اوله بلې خوا د کابل د حوزې لپاره د برېښنا توليد و. د نغلو د اوبو اصلي سرچينه د کابل او پنجشير سيندونه دي. د زياتو کلونو په تيريدو سره د نغلو د برېښنا د بند د فابريکې وسايل زاړه شوي دي، د هغې د بيا رغونې د کار پرمخ بيول له يوې روسي کمپنۍ سره لاسليک شوي او پرمخ روان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ازبکستان د برېښنا شبکه

د ازبکستان د برېښنا د پروژې غځول په ۱۳۸۶ هـ.ش. کال کې پیل، وروسته کابل ښار او ځینو نورو ولایتونو ته وشول، فعالیتونه یې په لاندې ډول دي.

الف: ۱- له ازبکستان څخه تر حیرتانو پورې د ۵۳ کیلو مترو په اوږدوالي د ۲۲۰ کیلو واټو د بل سرکت مزي غځول او د برېښنا لیږدول.

۲- د مزار شریف له نایب آباد څخه ۲۲۰ کیلو واټه د بل سرکت مزي د ۲۳ کیلو مترو په اوږدوالي غځول او د برېښنا لیږدول.

۳- له نایب آباد څخه تر پلخمري پورې د ۱۶۴ کیلو مترو په اوږدوالي ۲۲۰ کیلو واټه برېښنا مزي غځول او دبرېښنا لیږدول چې په ۱۳۸۷ هـ.ش کال کې بشپړ شول او ۳۰۰ میګا واټه برېښنا لري.

ب: ۱- له پلخمري څخه کابل ته د ۲۰۲ کیلو مترو په اوږدوالي د ۲۲۰ کیلو واټو د ډبل سرکت د برېښنا د مزي غځول او د برېښنا لیږدول، د چمتلې دښته کې د ۳۲۰ میګا واټه امپیر په ظرفیت د ۲۲۰/۱۱۰ کیلو واټو سب ستیشن دوداني جوړېدل.

له حیرتانو څخه تر کابله پورې د نوموړي مزي په غځولو کې په (۱۳۸۳) هـ . ش. کال کې اوسپنېزې کتاره لرونکي پایې (ستنې) کارول شوي دي.

په سالنګونو کې هم ځینې ستنې ۳۸۰۰ متره د بحر له سطحې لوړې درول شوي دي. چې تر یوه بریده پورې په کابل ښارکې د خلکو اړتیا بشپړوي. مجموعی ظرفیت یې په یوه ساعت کې ۱۰۰۰۰۰۰ کیلو واټه کیږي.

لاندنی جدول د ډیزلي، آبي او حرارتي برېښنا د تولید او تورید اندازه ښیي (په یو ساعت کې ۱۰۰۰ کیلو واټه)

کلونه	د اوبو برېښنا	حرارتي برېښنا	ډیزلي برېښنا	له بهر څخه واردیدونکې برېښنا
۱۳۸۲	۶۳۱،۷	۱۹۴،۰	۰،۰۱	—
۱۳۸۳	۵۶۴،۵	۲۱۵،۱	۳،۱	—
۱۳۸۴	۶۷۱،۳	۲۳۵،۱	۱،۰	۱۳۶،۵
۱۳۸۵	۶۴۵،۹	۲۶۷،۳	۴،۰	۵۹۴،۱
۱۳۸۶	۶۸۳،۸	۲۶۶،۵	۵۷،۰	۷۸۴،۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي: يوه ډله به د نغلو او سروبي او بله ډله به د درونټې او ماهيپر او دريمه ډله به د جبل السراج او پلخمري د برېښنا د بند د ارزښت په هکله خبرې وکړي او پايله به يې خپلو نورو ټولګيوالو ته وو ايي.

پوښتنې

۱. د افغانستان تر ټولو پخوانی د برېښنا د توليد فابريکه کومه يوه ده او کلنی ظرفيت يې څومره دی؟

۲. د سروبي او ماهيپر په فابريکه کې له توليد شوي برېښنا څخه چيرته کار اخېستل کيږي؟

۳. د نغلو د پروژې اساسي موخې او هدفونه بيان کړئ.

۴. د افغانستان له سيندونو څخه د ترلاسه کيدونکې برېښنا اندازه څومره اټکل شوې ده په لاندنيو څلورو ځوابونو کې يې سم ځواب په نښه کړئ.

۵. د ازبکستان د برېښنا مزي په څه وخت بشپړ او څومره ميګاواټه ظرفيت به ولري؟

الف. په يوه ساعت کې ۱،۸ ميليون کيلوواټه ب. په يوه ساعت کې ۲،۵ ميليون کيلوواټه

ج. په يوه ساعت کې ۳،۵ ميليون کيلوواټه د. په يوه ساعت کې ۱،۵ ميليون کيلوواټه

له ټولګي څخه بهر فعاليت

لاندنی جدول په ترتيب سره په خپلو کتابچو کې بشپړ کړئ.

د سابقې له مخې	د ظرفيت له مخې
د جبل السراج د برېښنا فابريکه	نغلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ حرارتي برېښنا

۲۶- شکل

ایا په افغانستان کې له حرارتي برېښنا څخه کار اخېستل کېږي؟

دکابل په ښارکې د حرارتي برېښنا د فابریکې یوتصویر

حرارتي برېښنا چې معمولا د ډېرو سکرو، نفتو او ګازونو له سوځولو ترلاسه کېږي، په افغانستان کې د برېښنا د تولید ښه سرچینه ده چې د اوبو له برېښنا څخه وروسته په دویمه درجه کې د استفادې وړ ده.

د ډیزلي برېښنا لومړنۍ فابریکه په ۱۳۵۱ هـ . ل کال په کابل کې جوړه شوه، یو کال وروسته بیا یوه بله کوچنۍ فابریکه په یوه ساعت کې د ۳۰۰ کیلو واټو په ظرفیت د کندهار د ورۍ اوبدلو د فابریکې لپاره جوړه شوه. همدارنګه په ۱۳۳۱ هـ . ل کال کې د ډیزلي برېښنا د تولید دوه ماشینونه د ۵۰۰ کیلو واټو په ظرفیت د هرات په ښار کې په کار اچول شوي وو. د انرژۍ او اوبو د وزارت د ۱۳۸۵هـ . ل کال د راپور له مخې د افغانستان د حرارتي برېښنا د ټولو فابریکو ظرفیت په یوه ساعت کې ۴۲.۷ زره کیلو واټو ته رسیده چې د ټول هیواد د برېښنا فابریکو په سلوکې ۱۲.۵ یې جوړاوه. په اوسني وخت کې کوچنۍ ډیزلي فابریکې په ځینو ښارونو او ولایتونو لکه په مزارشریف، شبرغان، تخار، هرات، غزني او کابل کې د برېښنا مهمې وسیلې شمیرل کېږي. چې د سون توکي یې تیل او په ځینو ځایونو کې ګاز دي دلته به دافغانستان د حرارتي برېښنا په فابریکو باندې خبرې وشي.

۱_ د مزارشریف د حرارتي برېښنا فابریکه

د هیواد حرارتي برېښنا تر ټولو لویه فابریکه ده چې د مزارشریف د ښار د لویدیځ په ۲۰ کیلومتري واټن کې موقعیت لري او په هغې کې هغه ګاز سوځول کېږي چې د جوزجان څخه په نل لیکه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راالیږدول کیږي. دغه فابریکه په ۱۳۴۳ هـ . ل کال کې د یوه روسي انستیتوت له خوا د هغه وخت دکانو او صنایعو وزارت په غوښتنه جوړه شوه.
د نوموړې دستګاه ظرفیت په یوه ساعت کې ۳۶ زره کیلو واټه دی چې د طبیعي ګازو درې توربینونه لري او تر ۴۸ زره کیلو واټو پورې د زیاتولو ورتیا هم لري. ددغې فابریکې ۲۴ زره کیلو واټه بریښنا دکیمیاوي سرې دفابریکې لپاره او ۱۲۰۰۰ کیلو واټه نوره بریښنا یې د مزارشریف د ښار د روښانه کولو لپاره په پام کې نیول شوې وه.

۲ـ د هرات او کندهار د ښارونو د حرارتي بریښنا فابریکې

دکندهار په ښار کې د ۳۰۰۰ کیلو واټو په ظرفیت د حرارتي بریښنا فابریکه په کار پیل کړی و چې اوس یې ظرفیت ۱۲۰۰۰ کیلو واټه دی او په راتلونکې کې به نورهم لوړ شي. د هرات د بریښنا حرارتي دستګاه په یوه ساعت کې ۱۲۰۰۰ کیلو واټه ظرفیت لري چې له ډیزلو پرته په هغې کې د ډیروسکاره هم سوځول کیږي.

۳ـ د کابل د بریښنا حرارتي فابریکه

دغه فابریکه دکابل د ښار په شمالي برخه کې د خیرخانې مینې د غاښي ترخنګ جوړه شوې ده، له دې امله چې دکابل په حوزه کې د اوبو کمښت تر سترګو کیده نو د دغې فابریکې د جوړولو کار په ۱۳۵۵هـ . ل. کال پیل او په ۱۳۵۷هـ . ل کال کې بشپړ شو. نوموړې فابریکه د ۴۵ زرو کیلو واټو په ظرفیت سره د نړیوال بانک په مالي مرسته بیا ورغول شوه چې دکابل ښار په سلوکې ۴۰ بریښنا بشپړوي، خو له ازبکستان څخه د واردې شوې بریښنا په راتګ سره دغه فابریکه پرچاوه شوې ده چې دوه توربینونه لري او د سون توکي یې ډیزل دي.
دکابل د ښار ختیځ ته د هودخیلو په سیمه کې د بریښنا یوه بله حرارتي فابریکه په یوه ساعت کې د ۴۳،۶ زره کیلو واټو په ظرفیت جوړه شوې وه، خو دکورنیو جګړو له کبله ویجاړه شوې وه، د هغې د سمون او بیارغونې قرارداد د سویزرلند د هیواد له Alston کمپنۍ سره شوی چې د دریم او څلورم توربین جوړول یې په پام کې دي.
باید و ویل شي چې د حرارتي بریښنا یو شمیر نورې پروژې هم زموږ په هیوادکې په نظر کې نیول شوې چې په دې لړکې د شبرغان د توربین دګازنو د تولید پروژه یادولای شو.
دغه پروژه به د امریکې د متحده ایالاتو د پرمختیایي ادارې په مالي مرسته د ۱۰۰ـ۱۵۰ میګاواټو په ظرفیت په راتلونکې کې جوړه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرستندوی اضافي معلومات

(۳) جدول: په بیلابیلو حوزو کې د بریښنا د تولید د ظرفیت ویشنه

ګڼه	حوزه	ناصبه ظرفیت (په زرو کیلو واټو)	سلنه
۱	کابل	۲۴۹,۲	۶۲,۹
۲	ننګرهار	۱۳,۹۶	۳,۵
۳	پلخمری ـ بغلان او کندز	۲۲,۶۷	۵,۹
۴	مزارشریف ـ بلخ	۴۲,۸۲	۱۰,۸
۵	شبرغان	۲,۰۸	۰,۵
۶	هرات	۵,۳۹	۱,۳
۷	کندهار ـ هلمند	۴۳,۷۰	۱۱
۸	غزنی	۱,۰۴	۰,۳
۹	نورې حوزې	۱۴,۹	۳,۸
تول		۳۹۵,۹	۱۰۰

سرچینې: د اوبو او انرژۍ د وزارت راپور، د ۱۳۸۵ کال د تلې میاشت، ۳۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، هره ډله دې د حرارتي برېښنا په اهمیت او د یوې فابریکې په هکله خبرې وکړي او دخپلو خبرو پایلې دې نوروته و وایي.

پوښتنې

۱. د افغانستان د حرارتي برېښنا تر ټولو لویه فابریکه چیرې ده او له برېښنا څخه یې په کومو ځایو کې کار اخېستل کیږي؟

۲. په اوسني وخت کې د افغانستان د ډیزلي برېښنا دکوچنیو فابریکو نومونه واخلئ.

۳. دکابل د حرارتي برېښنا فعاله فابریکه چیرې او په کوم ظرفیت فعالیت لري او دکابل د برېښنا ټوله څومره برخه بشپړوي.

۴.دکابل د ختیځ د حرارتي برېښنا په هکله خپل معلومات و وایاست.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ولې د اوبو د برېښنا پرځای له حرارتي برېښنا څخه کار اخلي او د اوبو د برېښنا او د حرارتي برېښنا بنیګنې له یو بل سره پرتله کړئ خپل معلومات په راتلونکي ساعت کې ټولګیو الوته و وایاست.

خوارلسم لوست

۲، ۴ د ډبرو سکاره او زموږ په هيواد کې دهغو کانونه

۲۷ - شکل

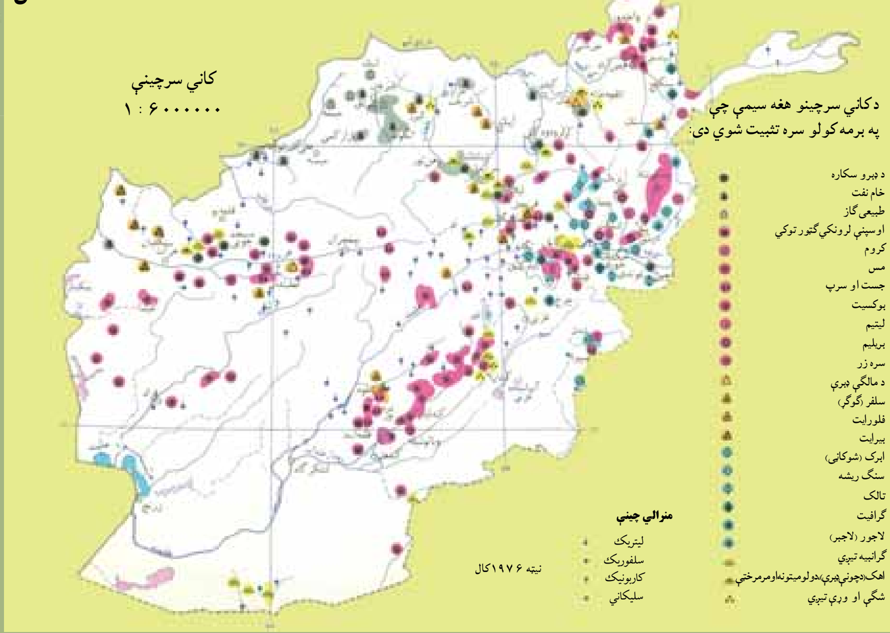

د افغانستان دکاني سرچينو (منابعو) نقشه وگورئ. دکاني منابعو (سرچينو) يو تصوير

د ډبرو سکرو زيرمې د افغانستان په کومو سيمو کې دي؟

د ډبرو سکاره د انرژۍ د توليد يوه مهمه سرچينه ده په تيره بيا په اوسني وخت کې چې د نفتو او گازو بيې مخ په لوړېدو دي، ډبرو سکاره د انرژۍ د توليدو ونکې سرچينې په توگه يوځه ارزانه دي، نوځکه يې اهميت زيات دی. د ډبرو سکرو را ايستل له ډېر پخوا څخه په افغانستان کې معمول و.

د افغانستان د ډبرو سکرو د زيرمو په هکله څيړنې لومړی ځل په ۱۳۲۰ هـ . ل کال د هندي جيولوجيستانو د هيئات له خوا د کهمرد، اشپشتې، صوف درې او تاله او برفک په سيمو کې وشوې. له هماغه وخت څخه وروسته د ډبرو سکرو کارول ورو ورو پيل شول خو له دويمې نړيوالې جگړې څخه وروسته ترې کار اخېستل ډېر پراخه شول او کالنی توليد يې له ۱۲۰ څخه تر ۱۶۰ زرو ټنو پورې لوړ شو.

پرته له دې چې د هيواد په بيلابيلو سيموکې د ډبرو سکرو کوچنۍ زيرمې شته، په شمال کې د ډبرو سکرو ډېرې لويې زيرمې دي چې پراخه سيمه يې نيولې ده. دغه سيمه له تخار څخه تر هرات پورې غځېدلې چې ۳۵ زره کيلومتره مربع کيږي. د افغانستان د ډبرو سکرو هغه اندازه چې په اشپشته، کرکر، بنگې (د خان اباد د ښار د جنوب په لس ميلې کې)، کرخ، سبزکو او صوف دره کې تثبيت شوي دي، ۲۰۰ ميليونو ټنوته رسيږي. د افغانستان د ډبرو سکاره ډېر غوره کيفيت لري او ډېر کار ورڅخه اخېستل کيدای شي. زموږ په هيواد کې له کانونو څخه د ډبرو سکرو د را ايستلو کار د سيمو د غرني حالت او د لارو د نشتوالي له امله يوڅه ستونزمن او په لومړيو پړاوونو کې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ځکه يې را ايستل او بيه ګرانه پرېوځي، خو سره له هغه هم د ډبرو سکاره د سون توکو په ډول لوړ ارزښت لري.

د افغانستان د ډبرو سکرو توليدات زياتره د کرکر او اشپشتي له کانونو څخه دي چې د ټول هيواد په سلو کې ۹۰ برخه جوړوي. د توليد شوو ډبرو سکرو څخه په سلو کې ۷۷ په صنعتي کارځايونو کې د سون او پاتې نور يې د کورونو د تودولو لپاره په کاريږي.

په افغانستان کې د ډبرو سکرو بيلابيل ډولونه شته چې ځينې سيمې يې په لاندې توګه ښودل کيږي:

۲۸ - شکل

د ډبرو د سکرو د کان يو انځور

الف ـ د صوف درې د ډبرو سکرو کان

د صوف درې کان د لرغونتوب او خپلو ځانګړتياوو له مخې د افغانستان د نورو سيمو پرتله لومړيتوب لري او په سمنګانو ولايت کې د ډبرو سکرو يو ډير لوی کان ګڼل کيږي، زيرمې يې ۷۴ ميليونو ټنو ته رسيږي. ددغې سيمې د ډبرو سکرو کان لوړ جنسيت لري، تودوخيزه انرژۍ يې ډيره او د کاربن سلنه يې لوړه ده.

له دغو کانونو څخه لکه څنګه چې په کار ده، ګټه نه ده اخيستل شوې، لاملونه يې دادي چې يو خو له صنعتي مرکزونو څخه لرې دي او بل دا چې د ليږدولو وسايل محدود او امکانات په واک کې نشته دي.

ددغه کان يوه اندازه سکاره کابل ته ليږدول کيږي او پاتې نور يې د بلخ ولايت ته ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ د آشپشتي د ډبرو سکروکان

دغه کان د پلخمري د صنعتي ښار جنوب ته په ۱۱۰ کیلومتره واټن کې د بغلان ولایت د سیغان په دره کې واقع دی. له دو آب او میخ زرین څخه ۲۰ کیلومتره واټن لري. ددغه کان د ډبرو سکاره دکمیت او کیفیت له پلوه ډېر ارزښت نه لري، داځکه چې د طبیعي جوړښت له مخې پیچلي او د هغو د را ایستلو په برخه کې ستونزې شته. ددغه کان د سکرو زېرمې د ۵۰۰ زرو ټنو په شاوخوا کې اټکل شوې دي، خوبیاهم له دې امله چې دغه کان د ښکاري درې د پخواني سړک ترڅنګ و، نو ځکه له ډېرې مودې راهیسې کار ورڅخه اخېستل کیږي. ددغه کان د ډبرو له سکرو څخه د دولتي ادارو، روغتونونو او کابل ښار لپاره کار اخېستل کیږي.

ج ـ د کرکر د ډبرو سکرو کان

د کرکرو کان د پلخمري ښار څخه لس کیلومتره لیرې جنوب ختیځ ته د کرکر له غره سره پروت دی. ددغه کان د ډبرو سکرو ټوله اندازه چې هر پوړ یې دوه یا درې متره پریړوالی لري ۱۵ میلیونه ټنه ښودل شوې ده. د سکرو جنسیت یې ښه او د کار اخېستو وړ دی. دغه کان په ۱۳۸۵ هـ .ل کال کې د غوري سمنټو له فابریکو سره یوځای خصوصي سکتور ته ورکړل شو چې له دغو سکرو څخه د غوري سمنټو د تولید لپاره کار واخېستل شي.

په ۱۳۸۷ هـ . ل کال کې د دغه کان له ۳۸۰۰ ټنو څخه زیات سکاره ایستل شوي دي. نوموړی کان د پلخمري صنعتي مرکزونو ته نژدې دی او له بلې خوا د کابل ـ کندز د لویې لارې په خواکې دی، نو ځکه یې اهمیت زیات دی او د هرې ورځې تولیدات یې په منځنۍ توګه له ۳۰۰ څخه تر ۴۰۰ ټنو پورې کیږي.

له دغه کان څخه ایستل شوي سکاره د پلخمري د سمنټو جوړولو په فابریکه، بټیو او په کابل کې کارول کیږي.

د ـ د هرات د سبزک د مسجد چوبي د ډبرو سکرو کان

دغه کان د هرات ولایت شمال ختیځ کې د ۱۱۰ کیلومترو په واټن د سبزک غاښي څخه لاندې د کرخ دسیند پورته خواته موقعیت لري، اکتشافي او ساختماني چارې یې د چکي متخصصینو په مرسته ترسره شوي، زېرمې یې ۹،۵ میلیونه ټنه ښودل شوي دي. دغه کان په ۱۳۸۶هـ . ل کې خصوصي سکتور ته وسپارل شو، کلنی تولید یې ۴۰ زره ټنه او کلني عواید یې ۲۰ میلیونه افغانۍ دي. همدا اوس فعال او ترګټې اخېستنې لاندې دي. د دغې سیمې د ډبرو سکرو جنسیت غوره او لوړه تودوخیزه (حرارتي) انرژي لري. ددغه کان د ډبرو له سکرو څخه د هرات ښاروالي او فرقه کار اخلي.

همدا اوس د افغانستان دکانونو د وزارت په پاملرنې سره دسبزک د چوبي مسجد د ډبرو سکرو له کان څخه دیوې خصوصي کمپنۍ په مرسته کار اخېستل کیږي چې قرار داد یې د لسو کالونو لپاره اعتبار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي، یوه ډله دې د هغو خیړنو او مطالعو په هکله خبرې وکړي چې هندي جیولوجیستانو د لومړي ځل لپاره په افغانستان کې د ډبرو سکرو په هکله ترسره کړي دي. او دویمه ډله دې د ډبرو سکرو د موجوده زېرمو په هکله خبرې وکړي او پایله دې یې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱. د افغانستان د ډبرو سکرو د تثبیت شوو سیمو نومونه واخلئ.

۲. د اشپشتې د ډبرو سکرو د ځانګړتیاوو په هکله معلومات ورکړئ.

۳. د کرکر د ډبرو سکرو د کان موقعیت له جغرافیایي پلوه څه اهمیت لري؟

۴. په افغانستان کې د ډبرو سکرو هغه تولیدات چې لوړه سلنه لري له کومو سیمو څخه ترلاسه کیږي سم ځواب په نښه کړئ:

الف. کرکر او اشپشته ب. د هرات سبزک ج. د صوف درې کان د. د هرات د کرخ کان

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زموږ په هیواد کې د ډبرو سکرو د را ایستلو په برخه کې د ستونزو په اړه او داچې دغه ستونزې او خنډونه په څه ډول باید له منځه یوړل شي، یوه مقاله ولیکئ او نوروته یې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست
۲، ۵ نفت او ګاز

۲۹- شکل

دیتیم تاق او جرقدوق دکانونو دګازي ځاګانو د ازمېښت او چمتو کولو پرانېستنه

له نفتو او ګازو څخه څه کار اخېستل کېږي؟

نفت اوګازد تو دو خې او انرژي د تولید او سون توکي دي. زموږ د هیواد په بیلابیلو سیموکې یې زېرمې شته چې په لاندې توګه تر بحث لاندې نیول کېږي:

الف) نفت

نفت د سوځېدو وړ مایع ده چې تر ۱۸۰۰ مترو پورې د ځمکې په ژورو برخوکې موندل کېږي، ځینې وختونه د ځمکې لاندې فشار اوتو دو خې له امله پورته خواته را ځي او د ځمکې مخ ته را رسیږي. په میلیونونو کاله مخکې د ژوندیو ژویو او عضوي توکو پاتې شونې چې په یوه سیمه کې پراته وو، ورو ورو د کلونو په تیرېدو سره تر خاورو او رسوبي پوړونو لاندې راغلې، چې د فشار او تو دو خې له امله یې د وخت په تیرېدو سره بنه بدله شوې او نفت ورڅخه جوړ شوي دي. د نفتو د را ایستلو لپاره ژورې ځاګانې کیندل کېږي او ډېرې پرېږې نل لیکې د نفتو ځاګانو ته ورننه باسي، په دې توګه خام نفت پورته خواته را وځي یا د پمپ په واسطه را ایستل کېږي. خام نفت تور رنګ لري، خو وروسته تر چاڼولو څخه یې په چنګځای کې رنګ بنفش شي او اسانه سوځي.

زموږ د هیواد په ډېرو سیموکې د نفتو زېرمې شته چې شمال، لویدیځ او جنوب لویدیځ برخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې نيولي دي او مهم ولايتونه يې هرات، شبرغان، قلعه نو، ميمنه،کندز، تالقان، مزارشريف او نورردي. همدارنگه د هلمند په وادي او په کتهواز کې هم د نفتو د زيرمو اټکل شوی دی.
نفت په ډيرو ځايونو کې کارول کيږي. دکورونو په روښانه کولو، د حمل ونقل په وسايلو، په صنعتي ماشينونو، کيمياوي صنايعو او ګڼ شميرنورو مرکبونو لکه مصنوعي ربړ جوړولواو نوروکې ورڅخه استفاده کيږي.
د هغو له فرعي مشتقاتو څخه د پلاستيک په جوړولو د عطرونو، رنګونو او ان دا چې د ځينو خوراکي توکو لکه مارګرين غوړيو په جوړولو کې کار اخيستل کيږي.

ب) ګاز

دګازونو را منځته کيدل هم لکه د نفتو په شان د ژونديو ژويو د پاتې شونو څخه د عضوي موادو د ترسب او د تودوخې او فشار له امله او هغوته د هوا د نه رسيدلو له امله دي، چې بنې يې بدلون موندلی او په ګاز بدل شوي دي.
ګاز د افغانستان يوه ډيره ارزښتمنه کاني سر چينه ده. دهغو لويې زير مې هم دهيواد دننه د لګښت لپاره او هم بهر ته د صادرولو لپاره لوړ ارزښت لري. په داسې حال کې چې د هيواد په بيلابيلو سيموکې دګازونو د پيدا کيدو امکانات شته، په اوسني وخت کې يې لويې زيرمې په خواجه ګوګردک، يتيم تاق، خواجه بولان او جرقدوق کې موندل شوي دي او همدا اوس ترګتې اخيستنې لاندې دي چې دلته به يې څو حوزې په لنډ ډول له نظره تيرې کړو:

۱. د خواجه ګوګردک د ګازو کان

دغه کان د شبرغان دښار شمال لويديځ ته د ۲۳ کيلو متروپه واټن پروت دی، د کيندل شوو څاګانو شميرېې ۵۲ دی. ټوله زيرمه يې ۴۶،۸ ميلياړده مکعب متره ګاز اټکل شوی چې تر اوسه پورې يې ۴۴ ميلياړده مکعب متره را ايستل شوی دی. همدارنګه په دغه سيمه کې ۱۰ ميلياړده مکعب متره تريو (سلفر لرونکی) ګاز هم پيژندل شوی دی.

۲. د يتيم تاق د ګازو کان

دغه کان د شبرغان له ښار څخه ۱۸کيلو متره لرې ختيځ ته پروت دی. دهغه تثبيت شوې زيرمې ۲۰،۸ ميلياړده مکعب متره ښودل شوي دي.
په ۱۳۴۱هـ ل کال کې يې په څلورمه څاه کې اور ولګيد چې د برمه کولو په حال کې وه. د دريوکلونو سوځيدلو په ترڅ کې يې ميليونو نه مکعب متره ګاز و سوځيد اوله لاسه ووت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د جرقدوق د ګازو کان

دغه کان د شبرغان له ښار څخه ۱۵ کیلو متره لیرې جنوب لویدیځ کې پروت دی، ۳۳ څاګانې یې ۲۲۰۰ متره په منځنۍ ژوروالي کیندل شوي دي، ګاز یې تریو دی، ټوله زیرمه یې ۲۶ میلیارده مکعب متره ښودل شوې چې تر اوسه پورې یې ۱۵،۳۶۲ میلیارده مکعب متره را ایستل شوې ده.

۴. د خواجه بولان د ګازو کان

د شبرغان د ښار په ۳۰ کیلومتره ختیځ کې دی، د برمه کولو چارې یې په ۱۳۴۲هـ کې پیل شوي دي، تر یوګاز لري او زیرمې یې ۲،۵ میلیارده مکعب متره دي.
په پورتنیو سیموکې یې د ګازونو ټولې زیرمې ۱۲۰ میلیارده مکعب متره تثبیت شوي، چې له هغو څخه یې ۴۰ میلیارده مکعب متره خوږ ګاز او پاتې نور یې تریو یا سلفر لرونکی ګاز دی. د ګازو د صادرو لو لپاره د پخواني شوروي اتحاد تر پولو پورې د ۳۲ انچو په قطر اود ۹۷,۵ کیلو مترو په اوږدوالي یوه نل لیکه جوړه شوې وه. یوه بله نل لیکه د شبرغان له ښار څخه د مزار شریف د سرې او بریښنا تر فابریکې پورې ایستل شوې وه چې ۵۵ کیلومتره اوږ دوالی او ۱۲ انچه قطر یې درلود، دلیږ دولو وړتیا یې په یوه کال کې ۵۰۰ میلیونه مکعب متره وه.
مزارشریف ته یې دلیږ دولو موخه یې د مزارشریف دسرې او بریښنا له فابریکې څخه کار اخېستل وه چې په یوه کال کې یې ۱۰۵ زره ټنه یوریا سره تولیدوله او همدارنګه د مزارشریف د بریښنا د فابریکې په کار اچول و چې په یوه ساعت کې یې ۳۶ زره کیلو واټه بریښنا تولیدوله. داهم باید وویل شي چې په ۱۳۵۴ هـ ل. کال په افغانستان کې د درې میلیاردو مکعب مترو شاوخوا ګاز تولید شوی و چې له هغه څخه ۲۸۵۰ میلیونه مکعب متره یې بهر ته صادر شوی و او ۱۵۰ میلیون مکعب متره یې د هیواد د ننه لګول شوی و. په ځینو کلونو کې یې د ګاز له صادرو لو څخه د هیواد په سلوکې ۴۰ د صادراتو ټول ارزښت تر لاسه کیده چې د افغانستان دتادیاتو د بیلانس په برخه کې یې پوره اهمیت درلود، همدارنګه په پام کې وه چې د سلفرو د جلا کولو په پروژه کې د جرقدوق په سیمه کې د سلفر لرونکي ګاز له ۲۶ میلیارده مکعب مترو څخه هم استفاده وشي. له طبیعی ګاز څخه په ډیرو ځایونو کې کار اخېستل کیږي، له دې پرته چې په پخلي او د کورونو په تودولو کې ور څخه کار ورکوي، د یوشمیر کیمیایي مرکبونو په جوړولو کې هم ګټور دی او د بریښنا د انرژي د تولید لپاره هم یوه ډیره ښه سرچینه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴) جدول: په بیلابیلو کلونو کې د نفتو، ګاز او د ډبرو سکرو د ایستلو اندازې

کلونه	نفت(په ټن)	ګاز(په مکعب مترو)	د ډبرو سکاره(په ټنو)
۱۳۸۲	۸۵۰	۲۴۲۶۲۰	۳۵۱۰۰
۱۳۸۳	۱۴۶۹۰	۱۱۹۱۲۱	۳۳۷۳۰
۱۳۸۴	ــــ	۱۷۲۳۳۷	۳۳۱۱۰
۱۳۸۵	ــــ	۱۷۱۹۲۵	۳۴۹۲۰
۱۳۸۶	ــــ	۱۶۱۴۴۰	۲۴۲۷۰۰

دټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي، لومړۍ ډله دې د افغانستان د نفتو د زیرمو او دویمه ډله دې د طبیعي ګاز په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایله به نورو ته و وايي.

پوښتنې

۱. نفت څه دي؟
۲. د ګاز د پیداکیدو دسرچینو په هکله معلومات ورکړئ.
۳. نفت چیرته په کاریږي؟
۴. د افغانستان د ګاز د مهمو حوزو نوم واخلئ.
۵. د نفتو زیرمې د افغانستان په کومو برخوکې تثبیت شوي دي؟
۶. په افغانستان کې د طبیعی ګاز عمومی زیرمې په څومره اندازه تثبیت شوي دي؟
۷. سم ځواب په نښه کړئ:

الف) ۱۳۵ میلیارده مکعب متره
ب) ۱۲۰ میلیارده مکعب متره
ج) ۱۱۰ میلیارده مکعب متره
د) ۱۸۰ میلیارده مکعب متره.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د افغانستان د کاني سرچینو د نقشې له مخې یوه نقشه رسم کړئ او په هغې کې د ګاز او نفتو سیمې په ځانګړو نښو سره وښیئ او په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

الف) د هیواد نفت لرونکی حوزې

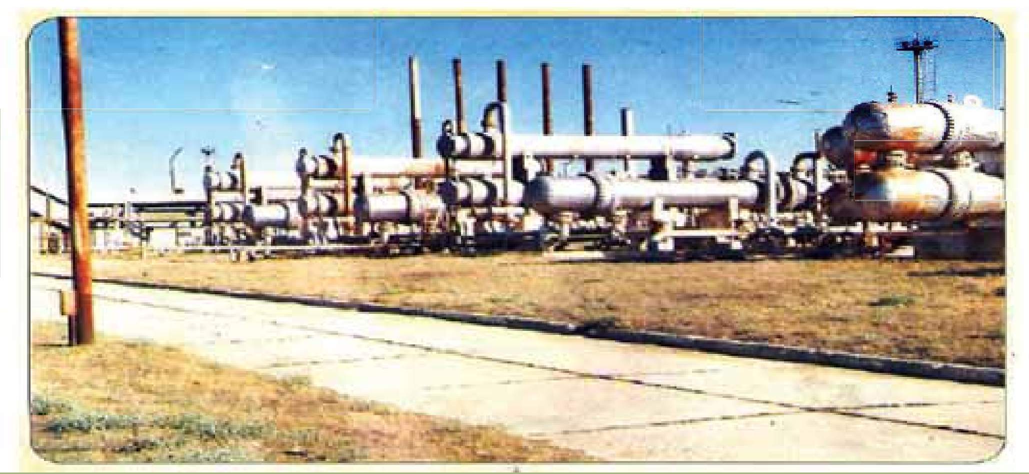

۳۰- شکل

د جوزجان ولایت د نفت او گاز دچانولو د فابریکې یو انځور

دنفتو زیرمې زموږ د هیوا په کومو برخوکې شته دي؟

په افغانستان کې د نفتو د زیر مو د تثبیت په هکله څیړنې په کمه اندازه په ۱۳۱۴ هـ ل. د افغاني او بهرنیو جیولوژیستانو له خوا د هیواد په بیلابیلو سیمو لکه د هیواد په شمال، لویدیځ، جنوب لویدیځ او جنوبي کې پیل شوې. د لومړي ځل لپاره په ۱۳۱۵ هـ ل. کال یوې امریکایي کمپنی د افغانستان په شمال کې نفت لرونکې شیل طبقې (د ختیو او شگو له کیناستو څخه جوړېږي) وموندلې او وروسته بیا د هغو لازیاتې زیرمې په کتواز او د هلمند په وادي او د افغانستان په سهیل (جنوب) کې هم وموندل شوې. په ۱۳۳۳هـ ل. کال کې یوې سویډني کمپنی د نفتو د پلټنې چارې په منظمه توگه د سرپل په ولایت کې پیل او دپام وړ بریالیتوبونه یې ترلاسه کړل، خوله ۱۳۳۸ هـ ل. کال څخه وروسته د هغه موافقه لیک له مخې چې په همدې اړه له دې څخه دوه کاله مخکې په مسکوکې لاسلیک شوی و، د پخواني شوروي اتحاد د متخصصینو په مرسته د مزارشریف او اندخوی ترمنځ د افغانستان په شمال کې په ۴۶۰۰ مربع میله ساحه کې د نفتو د پلټنې چارې پیل شوې. ددغو څیړنو پایلو وښوده چې د هیواد په شمال کې د تخار له ولایت څخه د ایران ترپولو پورې د نفتو د زیرمو د شتوالي پراخه امکانات شته او د هغه په دوام د هیواد د جنوب په کتواز او ترلویدیځ پورې یې دقلعه نو. هرات، شبرغان،میمنې، کندز، تالقان، مزارشریف او نورو سیمو کې د نفتو زیرمې ترسترگو شوې. دهلمند په وادي، کتواز او د افغانستان په جنوبي سیموکې هم د نفتو زیرمې اټکل شوي، خو د پوره پانگې او د تجربه لرونکو فني پرسونلو د نشتوالي له امله د هغو منظم را ایستل تر اوسه پورې نه دي تر سره شوې. د نفتو یوازنی تثبیت شوې زیرمه په جوزجان کې ده چې په دې لړکې چې د انگوت زیرمه دیادولو وړ ده.

دلته د انگوت په گډون د نفتو یو څو کانونه در پېژندل کیږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. د انګوټ د نفتو کان

د سرپل دښار څخه پنځه کیلو متره ختیځ کې دی چې د نفتو طبقې یې له ۱۱۰۰ څخه تر ۱۲۰۰ مترو پورې ترسترګو کیږي. جیولوژیکي زیرمې یې ۷،۱ میلیونو ټنه او د ایستل کیدو وړ زیرمې یې ۲،۰۶ میلیونو ټنو ښودل شوي دي.

۲. د آق دریا دنفتو کان: د سرپل څخه لس کیلومتره ختیځ کې دی، ټولې زیرمې یې ۱۲ میلونه ټنه دي. ثابتې او دګټې اخیستو وړ زیرمې یې څلور میلیونو ټنو څخه زیاتې اټکل شوي دي.

۳. د قشقري دنفتو کان: د سرپل جنوب ختیځ ته په ۱۲ کیلومتره واټن کې پروت کان دی جیولوژیکي زیرمې یې ۱۹،۶ میلیونه ټنه، د ایستلو وړ زیرمې یې ۶،۳۸۱ میلیونه ټنه نفت ښودل شوي دي.

۴. د زمرد سای د نفتوکان: د شبرغان دښار د جنوب لویدیځ په ۶۰ کیلو مترۍ کې پروت دی. زیرمې یې ۹،۱۹ میلیونه ټنه او د ایستل کیدو وړ زیرمې یې ۳،۴ میلیونه ټنه او مه نفت دي.

په ۱۳۵۱هـ ل. کال کې ویټبل شوه چې په دغه برخه کې یو کوچنی د نفتو چڼځای جوړشي،خو کله چې د آق دریا د زیرمو تولیدي ظرفیت نورهم زیات شو، ددغه چڼځای ظرفیت هم ۲۰۰ زرو ټنو ته لوړشو. البته د دغه د ودانۍ دکارله بشپړېدو وروسته به په راتلونکې کې د نفتو تولیدی ظرفیت نور لوړشي چې پرته له شکه به د هیواد دننه د یو شمیر اړتیاو و د پوره کیدو سربېره به د هیواد د تادیاتو په بیلانس کې هم ارزښت ولري.

په اوسني وخت کې د افغانستان د نفتو اړتیاوې له بهر څخه د هغو په واردولو سره بشپړېږي، په همدې ترڅ کې نفتوته د هیواد اړتیا ورځ په ورځ زیاتیږي، او د هغو نړیوالي بیې هم مخ په زیاتیدو دي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوه کسیزو ډلو وویشل شي، د افغانستان دکاني سرچینو د نقشې او د لوست د متن څخه په کار اخیستو دې لاندنی فعالیت تر سره کړي:

۱. هغه سیمې چې هلته دنفتو زیرمې شته په ترتیب سره دې یې له شمال ختیځ څخه ترجنوب لویدیځ پورې لست کړي.

۲. ودې وایي چې کومو کمپنیو، په کومو برخوکې، څه وخت د نفتو د زیرمو د تثبیت لپاره څیړنې تر سره کړي؟

پوښتنې

۱. ولې تر اوسه پورې د افغانستان نفت په پراخه او منظمه توګه نه دي را ایستل شوي؟ توضیح یې کړئ.

۲. د نفتو زیرمې د افغانستان په کومو سیموکې دي، نوم یې واخلئ.

۳. د نفتو یوازینۍ ثبت شوې زیرمه څه نومیږي او چیرته ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ګرانو زده کوونکو یوه ورځپاڼه، مجله، کتاب یا انټرنټي پاڼه چې د افغانستان دنفتو د زیرمو د پلټنې یا سوداګرۍ په هکله معلومات ولري، ولولئ او د هغې اخځ په راتلونکي لوست کې خپل ښاغلي ښوونکي ته ښکاره کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست
۶،۲ فلزات

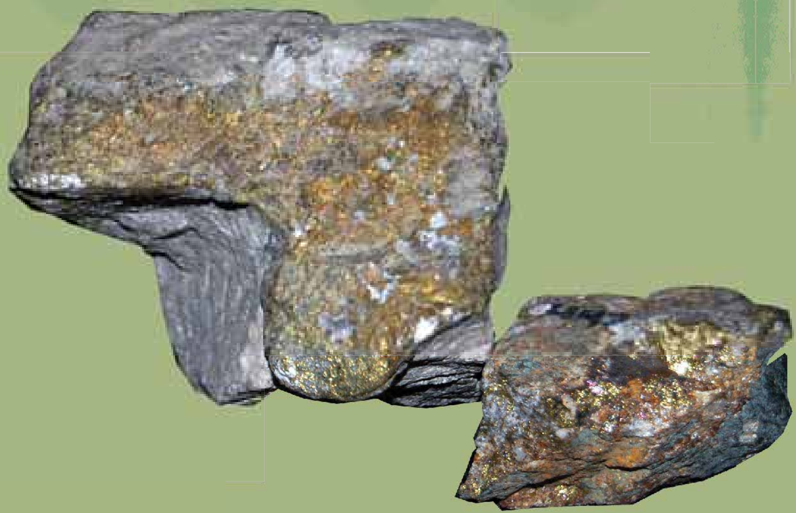

۳۱- شکل

د فلزاتو زیر مي د افغانستان په کومو سیموکې دي؟ په یوه ډېره کې د مسو آثار چې د لوګر له عینک څخه ترلاسه شویده.

انسانانو له ډېر پخوا څخه فلزات پېژندل او هغه یې کارول ، خوپخوا یې کارول محدود و. دهغو نښو له مخې چې په دې برخوکې شته، داسې څرګندېږي چې هغه لومړنی فلز چې انسانانو وپېژاند، مس او بیا وروسته اوسپنه وه. زموږ په هیوادکې دیو شمیر فلزاتو لکه مسو، اوسپنې سربو، کرومو، جستو او ګرانبیه فلزاتو لکه د سرو زر او سپینو زرو زیر مې او سر چینې شته چې د هریوه په هکله لنډ معلومات ورکول کیږي:

- **اوسپنه**: د اوسپنې زیرمې د افغانستان په لاندنیو برخو او سیموکې شته دي:

- د کندهار په خاکریز کې چې د زیرمواندازه یې ۸،۲۳ میلیونه ټنه ښودل شوی ده او د حاجیګګ کان.

- دهرات دغور یانو کان چې په ۱۳۸۸هـ ل کال کې یې له یوې ایرانې کمپنۍ سره د پلټنې تړون شوی و.

- د بدخشان د سیاه درې کان چې اټکلي زیرمه یې له ۴۰ تر ۴۵ میلیون ټنو ده.

- د پغمان د ولسوالی د اوسپنې کان چې زیر مه یې ۱،۳۸ میلیون ټنو ته رسیږي.

- دجبل السراج د اوسپنې کان چې د زیر مو اندازه یې اته میلیونو ټنو ته رسیږي او د اوسپنې اندازه یې په سلوکې ۴۵ ښودل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **د حاجي ګک د اوسپنې کان**: د باميان د جنوب ختيځ په ۴۵ کيلو متره واټن کې پروت دی چې د خپل کيفيت او زيرمو له پلوه د سيمې يو ډېر لوی او مهم کان شميرل کيږي. د اوسپنې زيرمې يې ۱،۸ ميليارده ټنه ښودل شوې دي او د اوسپنې سلنه يې ۶۳،۵ ښودل شوې ده. دکانونو د وزارت نوې شمېرې د دغه کان ثبت شوې زيرمې ۱۱۰ ميليونه ټنه او اټکل شوې زيرمې يې ۲۰۷۰ ميليونه ټنه ښودلې دي. د حاجي ګک د کان له زيرمو څخه د ګټې اخيستنې امکان شته خو د نومړو کانونو را ايستل زياتې اندازې پانګې ته اړتيا لري. په پام کې وه چې په ۱۳۸۸ هـ ل. کال کې يې ګټه اخيستنه خصوصي سکتورته وسپارل شي چې د راتلونکو پنځو –شپږو کلونو په ترڅ کې به يې چارې بشپړې او په کال کې به يو ميليون ټنه پولاد ورڅخه توليد او يو شمير هيوادو الوته به دکار زمينه برابره شي.

- **مس**: د افغانستان په لسو ولايتونو کې د مسو دکانونو ۱۲ زېر مې شته چې له پروان څخه تر فراه او کندهار پورې يې پراخه ساحه نيولې ده. په دې کې د کجکي ترمنځ سيمې ډيرې مهمې دي.

- د مسو د طبقو کانونه په تغر، خوردکابل او ان د چهلستون په غرونو کې تر سترګو کيږي.

- دکابل په دربندکې (د عينک له کان څخه ۸- ۹ کيلو متره لري. په خطي بڼه د مسو کان پروت دی، د مسو اندازه يې په سلوکې ۰،۵۸ – ۱،۵۵ پورې ده. د زابل ولايت د مسوکان دکندلان په سيمه کې ثبت شوی دی چې د مسو اندازه يې په سلوکې ۰،۶۲ څخه تر ۱،۲ پورې ده، ټوله زيرمه يې له ۵ تر ۸ ميليونوټنو پورې اټکل شوې ده.

- **د لوګر د عينک د مسو کان**: دکابل ښار په جنوب ختيځ کې دی، اټکلي زيرمې يې څلور ميليونه ټنه او په دغه کان کې د مسو اندازه په سلوکې له ۱،۲ تر ۱،۵ پورې ښودل شوې ده. په عينک کان کې د مسو اټکل شوې زېر مې له ۶ ميليونو ټنو څخه زياتې ښودل شوې دي. دکانونو د وزارت نو و شميرو دهغو تثبيت شوې زېر مې له ۱۱ تر ۱۳ ميليونو ټنو مسو پورې ښودلې دي د داوطلبی له چارو وروسته يې په ۱۳۸۷هـ ل. کال کې له يوې چينايي کمپنۍ سره قرار داد لاسليک او په ۶۰ مياشتوکې به په ګټه اخيستنه پيل وکړي چې هر کال به تقريبا ۲۰۰ زره ټنه خالص مس توليدکړي.

- د مسو دکان زيرمې دهرات په شيدا، بادغيس، فراه، هلمند، کابل، غزني، باميانو، غوربند، اندراب بغلان او سرپل کې هم د ارزښت وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• **سره زر**: په افغانستان کې سره زر د هندوکش دو و خوا وو ته په بیلابیلو سیموکې شته چې یوه پراخه ساحه یې د فیض آباد له شمال ځخه په جنوب لویدیځ کې تر کندهار پورې نیولې ده. مهم کانونه یې د بدخشان په یفتل او د غزني په مقر کې شته. د یفتل په سیمه کې د سروزرو او کوارتز د ډبرو څلور رگونه دي چې په هر ټن کاني توکوکې یې له یو ځخه تر ۸۵ گرامو پورې سره زرشته دي.

- د سروزرو نورې زیر مې د قلات په زرکشانو کې شته چې د سروزرو اندازه یې په هر ټن کاني توکي کې له ۰,۵ ځخه تر ۱۱ گرامو پورې ده.

همدارنگه د کوکچې د سیند او د هغه د مرستیالانو په تگلورې کې په یوه پراخه ساحه کې سره زر شته چې د سرو زرو اندازه یې د شگې په هر مکعب متر کې په منځنۍ توگه تر ۳۹۴ میلي گرامو پورې محاسبه شوې ده.

• **سپین زر**: د سپینو زرو زیر مې د پنجشیر (له عمرز ځخه تر خاواک پورې)، دهرات سیم کوه او د بي بي گوهر په سیمه او د کندهار په خاکریز کې شته چې پخوا به په نافني توگه ایستل کیدې، خو اوس ور ځخه کار نه اخېستل کیږي.

• **د سربو او جستوکانونه**: زموږ په هیواد افغانستان کې د سربو او جستو کانونه هم شته چې په هغوکې د کندهار د بي بي گوهر د سربو او جستو د کان نوم اخېستلای شو چې زیر مې یې ۲۱۱۰۰ ټنه جست او ۵۵۰۰ ټنه سرب ښودل شوي دي چې د هرات د چشت په سیمه یعنې دهرات او د پنجشیر د سیند د تگلوري ترمنځ سیمه کې یې پر مختیا موندلې او د هزاره جاتو د تولک او د غوربند د فرنجل سیمې هم په کې راځي.

• **د کروم د ډبرو کانونه**: د کروم د ډبرو دشتوالي نښې د خوست، میدان وردگو، د لوگر د محمد اغې او کلنگار او کندهار په سیموکې دیا دونې وړدي. د کانونو د وزارت نوې شمیرې د خوست د کرومو د ډبرو د ایستلو منځنۍ کلنۍ اندازه ۷۳۰۰۰ ټنه ښودلې ده چې په ۱۳۸۶ هـ ل. کال کې یې له یوې کمپنۍ سره قرار داد شوی و خو اوس د امنیتي حالت د خرابوالي له امله نه ایستل کیږي.

د میدان وردگ ولایت دکرومایت د کان منځنۍ کلنۍ اندازه له ۴۰۰۰۰ ټنو ځخه زیاته ښودل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲- شکل

دټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په پنځو ډلو وویشل شي، د لوست د متن او دافغانستان دکانونو د نقشې په لوستلو دې لاندې فعالیت تر سره کړي او دخپل کار پایله دې په ټولګي کې و وایي:

لومړۍ ډله : د اوسپنې دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او د نقشې پر مخ یې وښیئ.

دویمه ډله : د سروزرو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

دریمه ډله : د سپنو زرو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

څلورمه ډله : د مسو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

پنځمه ډله : د سربو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

پوښتنې

۱- زموږ په هیوادکې څو ډوله فلزات شته، نومونه یې واخلئ.

۲- د اوسپنې کانونه د افغانستان په کومو سیموکې دي او د هغو ډېر مهم کان کوم یو دی؟

۳- د لوګر عینک د مسو دکان په هکله معلومات ورکړئ.

۴- د سربو او جستو زېرمې زموږ دهیواد په کومو سیموکې دي نوم یې واخلئ.

۵- موږ په هیوادکې د سپینو زرو زېرمې په کومو برخوکې تثبیت شوي دي نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د فلزاتو د لوست متن او دکانونو نقشه ولولئ او په راتلونکي ساعت کې یې د هغو د مهمو ټکو په هکله معلومات ورکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست

دفلزاتو دکانونو اقتصادي اهمیت

۳۳ - شکل

د عینک د میسو دکان د پروژې پرانستیل

له فلزاتو څخه څه کار اخېستل کیږي؟

لکه څرنګه موچې په تیر لوست کې ولوستل او جیولوژیکی څیړنو ښودلې ده، زموږ دهیواد په ډیرو برخو کې، د فلزاتو کانونه شته. دغه کانونه دهیواد په اقصادکې د اهمیت وړدي. افغانستان د فلزی زیرمو دلرلو له مخې یو بډای هیوادګڼل کیږي. د هیواد فلزي زیرمې د پانګې اچونې، د تخنیکي وسایلو، د فني پرسونل او هیواد دننه او بهر د خرڅلاو د بازار په چمتو کیدو سره په پراخه اندازه را ایستل کیدای شي.

فلزات ځانګړی اقتصادي ارزښت لري. د کرنې، سوداګري، تخنیک او د ژوند دنورو چارو په برخوکې د اقتصادي فعالیتونو پر مختګونه، د فلزي صنایعو له پر مختیا سره اړه لري. فلزي زیر مې دیوه هیواد دصنعتي کیدو، د خلکو د ژوند دکچې دلوړیدو او داقتصادي پر مختیا لپاره یو مهم ضرورت دی. ښکاره خبره ده چې دیوه هیواد د صنایعو بنسټ او شمزۍ د فلزاتو په زیرمو او د اوسپنې ویلی کولو پورې اړه لري. هغه هیوادونه چې د اوسپنې د ویلي کولو فابریکې نه لري، باید د ماشینونو د پیرودلو لپاره زیاتې پیسې ولګوي، نوله دې امله د بټیو او د اوسپنې دویلي کولو د فابریکو جوړول دیوه هیواد د اقتصاد مهمه برخه جوړوي. هیوادونه باید دفلزي صنایعو درامنځته کولو لپاره هلې ځلې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانستان په شان ديوه هيواد لپاره د فابريکو جوړول، چې پوره اندازه خام توکي لري، يو اقتصادي او مهم کار او د هيواد داقتصادي بنسټ په پياوړي کولو کې ډېرگټور دی؛.

د فلزاتو ځانګړ تياوې له اقتصادي پلوه ارزښت لري چې په بيلابيلو برخوکې ورڅخه کار اخيستل کيدای شي: ځينې فلزات د زنګ ضد ځانګړ تيا ولري لکه قلعي، سرب او نکل. له سرو زرو څخه دګاڼو او پولي واحد د پشتوانې په توګه په بانکونو کې کار اخېستل کيږي. له سپينو زرو څخه په نقره يې مسکوکانو او ګاڼوکې کار اخېستل کيږي. اوسپنه د تخنيکي وسايلو د جوړولو او نور فلزات لکه مس، سپين زر او المونيم چې د بريښنا او تو دوخې دليږدولو وړتيالري، ځينې نورله يو شمير نورو فلزاتو سره د ترکيب کيدو ځانګړ تيالري، دبيلګې په توګه د مسو او جستو لهګډولو څخه برنج تر لاسه کوي او دسماوارونو، چلمچي ګانو، د دروازو په دستګيرونو او د نورو برنجي وسايلو په جوړولو کې ور څخه کار اخلي.

نو ځکه فلزات ځانګړې اهميت لري او د دروازو، کړکيو، کټونو، ميزونو، چوکيو، د ماشينونو په پرزو، د فابريکو په جوړولو او دلوښو په جوړولو کې ورڅخه کار اخېستل کيږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې څو ډلې شي: هره ډله دې دفلزاتو په اقتصادي ارزښت خبرې وکړي او د خپلو خبرو پايلې دې نوروته ووايي.

پوښتنې

۱- ولې فلزات زيات اهميت لري؟

۲- سره زر د نورو فلزاتو په پرتله کومه ښيګڼه لري؟

۳- له فلزاتو څخه دڅه ډول وسايلو په جوړولو کې کار اخېستل کيږي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د لوست دمتن په لوستلو سره دفلزاتو د اقتصادي اهميت په هکله فکر وکړئ او په راتلونکو لوستونو کې دهغو په اړه خپلو ټولګيوالو ته معلومات ورکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷،۲ د ودانۍ د ډبرو کانونه

د ودانیو د ډبرو کان د هیواد په کومه برخه کې دی؟

افغانستان یو غرنۍ هیواد دی، د تعمیراتي ډبرو د منابعو له پلوه ډیر غني دی، چې له ډیرې پخوا زماني راهسې په ودانیو کې کارول کیږي، په لاندې ډوله:

الف: **دګرانیت** Granite (**خارا**) **ډبرې**

دا ډول ډبرې له اورغور ځوونکو ډبرو سره یو ځای نه وځي. دا ډبرې له درو منرالونو جوړې شویدي فلد سپار،مایکا او کوارتز، چې ښې نمونې یې دده دانا تر ځنګ غرونو او نورو غرنیو سیمو ډبرو لکه سالنګونو کې تر لاسه کیږي. دا ډبرې د تراکم او سختوالي له امله د ودانیو په زینو، تهدابونو یا بنستونو او د سړکونو په فرش کې کارول کیږی.

ب : **بزلت** Basalt

دا هغه پرې کوونکي بهرنۍ او د لا وا موادو پاتې شوي ډبرې دي، چې د اورغورځوونکو یعنې د آتشفشان غرونو په لمنو کې شتون لري. د افغانستان په اکثره غرنیو سیمو کې پریمانه پیداکیږي. ددې ډول ډبرو مهم منرالونه عبارت دي له: پیروکسین، فلد سپار، الیوین او ځینې فلزي منرالونه دي. دا ډبرې په ځانګړې اًب او هواکې پر لوبو او وړو ټوټو ماتیږي او دودانیو په تهدابونو کې کارول کیږي.

ج: **متحوله**: یا تغییر منونکې ډبرې، چې په دریابونو کې له رسوپ او آهکي ډبرو څخه رامنځ ته کیږي. د وخت په تیریدو فشار او تودو خې له امله په مرمرو بدلیږي، ددې ډبرو ذخیرې زموږ په هیوادکې ډیرې دي، دشکو او رسوب له امله جوړیدونکې ډبرې په کلکو ډبرو بدلیږي. چې هغه هم په زیاته کچه کارول کیږي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library